

Kelti v.s. Rimljani - kako su Rimljani pokorili Kelte

Križanec, Branimir

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:931577>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-20**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Diplomski studij Engleskog jezika (nastavnički smjer) i Povijesti (nastavnički smjer)

Branimir Križanec

Kelti vs Rimljani – kako su Rimljani pokorili Kelte

Diplomski rad

Mentor: Izv. prof. dr. sc. Jasna Šimić

Osijek, 2017.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za povijest

Diplomski studij Engleskog jezika (nastavnički smjer) i Povijesti (nastavnički smjer)

Branimir Križanec

Kelti vs Rimljani – kako su Rimljani pokorili Kelte

Diplomski rad

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: povijest Starog vijeka

Mentor: Izv. prof. dr. sc. Jasna Šimić

Osijek, 2017.

0. Sažetak

Cilj ovoga rada je objektivno pokazati čimbenike koji su utjecali na rimsko osvajanje keltskog svijeta te kako se to odrazilo na opstanak keltskog kulturnog identiteta. Sami Kelti kao narod su se u svojim migracijama raširili po gotovo cijeloj Europi te Maloj Aziji, pa se tako može iščitati čak pet zona doticaja s Rimom; Sjeverna Italija, Galija, Britanija, Iberijski poluotok i Mala Azija. Antički pisci, pa čak i sam Cezar, pišu o Keltima iz izrazito subjektivne perspektive pa ta činjenica podosta otežava iščitavanje povijesnih podataka vezanih za sukobe između dviju zaraćenih strana, odnosno analizu ovih podataka. Nekakvim prirodnim tokom, rad se koncentrira većinom upravo na Galske ratove koji su vođeni od 58. do 52. g. pr. Kr., a završavaju padom Alezije, iz dvaju veoma bitnih razloga. Prvi razlog leži u tome što su ti ratovi u neku ruku stvorili Gaja Julija Cezara kao povijesnu ličnost kakva on danas jest, a drugi razlog je zbog same koncentracije keltske populacije na tom području. Tako se u radu iznosi pregled ovih ratova, njihov uzrok, tok i posljedice koje zahvaćaju, ne samo Kelte već i Rim. Jednako tako, u radu se analizira opremljenost i vojna strategija zaraćenih strana i kako je ona utjecala na ovakav ishod. Iako je dobar dio keltskog svijeta pao pod rimsku vlast, a sukladno tome bio i romaniziran, Rim nije uspio u svojim pohodima nakon Cezara do kraja zatrti keltsko ime i kulturni identitet pa tako danas Irska i Škotska ostaju svojevrsni bastioni ogromne kulture koju nam je ostavio keltski svijet.

Ključne riječi: Kelti, Rim, Cezar, Galija, Alezija, Vercingetoriks

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Općenito o Keltima	4
2.1. Keltsko društvo	6
2.2.1. Druidi	8
2.2.2. Keltski ratnik	10
2.2.3. Žene u keltskom društvu	11
2.2. Keltska vojska i ratovanje	12
2.3. Rasprostranjenost Kelta.....	15
2.3.1. Kelti u Italiji	15
2.3.2. Kelti u Galiji.....	16
2.3.3. Kelti u Iberiji	17
2.3.4. Kelti u Britaniji.....	17
2.3.5. Kelti u Maloj Aziji	17
3. Sukobi s Rimom prije Galskih ratova	18
3.1. Bitka kod Telamona	18
3.2. Sukobi u sjevernoj Italiji i Iberiji	19
3.2. Sukobi u Maloj Aziji	19
3.3. Sukobi u Galiji	19
4. Gaj Julije Cezar	20
4.1. Prvi trijumvirat	20
4.2. Vojska u vrijeme Cezara	22
5. Galski ratovi	24
5.1. Prvi koraci u Galiji	24
5.2. Helveti kao prijetnja	25
5.3. Razdoblje pobuna.....	26
5.4. Vercingetoriks i opsada Alezije	28

6. Rimljani u Britaniji.....	31
7. Romanizacija.....	35
8. Zaključak.....	37
9. Popis priloga.....	38
10. Popis literature.....	39

1. Uvod

Neupitno je da su Kelti jedan od najvećih i najvažnijih naroda europske prapovijesti i antike, koji je svojim migracijama, izumima i odnosom prema drugim narodima uvelike i zauvijek promijenio sliku tadašnje Europe. Kako bismo u potpunosti shvatili zašto je Cezar u svega par godina pokorio centar keltske civilizacije, odnosno Galiju, moramo se vratiti na početak i analizirati tko su zapravo bili Kelti te kako i gdje su živjeli. Za sam početak moramo sagledati kako je funkcioniralo njihovo društvo po pitanju rata, globalni opseg njihovih migracija i sav utjecaj koji su imali na ostale narode prije dominacije Rima. Imajući ovo na umu, zadaća rada je ustanoviti koji su to sve čimbenici utjecali na svojevrsni raspad keltskog svijeta.

2. Općenito o Keltima

Kelti su jedan od najvažnijih naroda europske povijesti i prapovijesti. Prije rimskih osvajanja, keltski svijet povezivali su neki zajednički čimbenici, poput jezika, običaja, kulture i umjetnosti. Obitavali su ne samo u Britaniji i Irskoj, već i u Španjolskoj, Francuskoj, južnoj Njemačkoj, alpskim zemljama, Češkoj, u Panoniji, a kasnije na Balkanu i u središnjoj Turskoj. Od strane Rimljana i Grka bili su predstavljani kao neustrašivi i opasni barbari, a za sobom nisu ostavili pismo niti tekstove kojima bi mogli proturiječiti antičkim piscima. Kroz modernu arheologiju i fizičku ostavštinu, oni danas imaju svoj glas. Moderna arheologija nam je svojim otkrićima dala bolju predodžbu o njihovom društvu, ekonomiji i religioznim obredima koji nisu bili spomenuti u povijesnim izvorima antičkih pisaca. Keltska obrada metala bila je bez premca i pokazuje jednu izrazito zavidnu razinu tehničke i umjetničke sposobnosti. Kroz kombinaciju Cezarovih, Polibijevih, Strabonovih i ostalih pisanih materijala i današnjih nalaza dobivamo cjelovitu sliku jednoga naroda. Naroda koji je bio bogat, složen, inteligentan i imao cijeli spektar zajednica, a samim time i ostavio neizbrisiv trag u stvaranju Europe.¹

Kelti se na povijesnoj pozornici pojavljuju otprilike 500. g. pr. Kr., a onda se već činilo kako su bili prošireni preko cijele Alpske regije uključujući i područja na sjeveru, središnju Francusku i dijelove Španjolske. Tradicionalno, ovi rani Kelti se vežu uz željeznodobnu halštatsku kulturu. Početkom petog stoljeća, na području između istočne Francuske do Češke nastala je nova kultura, La Tène, danas poznata po istoimenom nalazištu u Švicarskoj. Ubrzo nakon 400. g. pr. Kr., ova kultura je prešla granicu Alpa te kroz svoje nositelje, Kelte, dolazi do doline rijeke Po, a sami Kelti naposljetku i pljačkaju Rim 390. g. pr. Kr. Ostali su migrirali kroz Balkan te došli sve do Grčke i nakon pljačke Delfa 279. g. pr. Kr. sve do Turske. Iako nam

¹ Simon James, *Exploring the World of the Celts*, Thames & Hudson, London 1993. str. 7.

povijesni izvori ne govore ništa o događajima u sjevernoj Francuskoj i Britanskom otočju, arheološki izvori nam daju dokaze o širenju ove kulture u petom i četvrtom stoljeću.² Polibije identificira tri važne faze kontakta keltskog svijeta s mediteranskim; ekspanzija od 310. do 275. g. pr. Kr., naseljavanje po novim teritorijima između 275. i 225. g. pr. Kr. i Drugi punski rat sa tragičnim posljedicama za cisalpinske Boje koji su morali svu svoju zemlju predati Rimljanima.³

Svi povijesni izvori koji su nam na raspolaganju su u neku ruku subjektivni, što je inače priroda povijesnih izvora ove vrste. Ali, oni nas ne spriječavaju pri karakteriziranju Kelta kao društva i pri karakteriziranju njihovog ratovanja. Najveći problemi nam dolaze radi kronologija i regionalnih varijacija pa nas generaliziranje u takvom slučaju može dovesti do krivih predodžbi i zaključaka. Dobar dio izvora se zato odnosi većinom na plemena koja su bila blizu Mediterana od četvrtog do drugog stoljeća, pa iz toga možemo otprilike rekonstruirati nekakvu sliku tih ljudi. Kasnije sličnosti s ponašanjem i ratovanjem, npr. Kelta u Britaniji, možda nisu vezane s arhaičnim ponašanjem Kelta kao grupe naroda, već s primitivnim ponašanjem i ratovanjem neovisno o vremenu, mjestu ili etničkoj pripadnosti. Prema Strabonu, Kelti su narod koji je

Slika 1 - Rasprostranjenost Kelta

luđački sklon ratu te ih je veoma lako natjerati na sukob, a zbog ovih sklonosti nerijetko bivaju manipulirani. Kada se uzbude ne boje se nikakve opasnosti makar iza sebe ne imali ništa osim svoje tjelesne snage, hrabrosti i brojčane nadmoći. No, jednako tako, on ih opisuje kao jednostavne ljude koji u svojoj suštini nisu zlobni.⁴

Riječ „Kelt“ (grč. *keltoi*) prvi put je korištena u 6. st. pr. Kr. kako bi se

opisali ljudi koji žive sjeverno od grčke kolonije Massalijske, odnosno Marseillesa. Kako su Grci kasnije shvatili da postoje poveznice i sličnosti između njih i ljudi središnje Europe, počeli su koristiti riječ „Kelt“ puno generalnije nego do tada, opisujući barbare koji žive sjeverno od Alpa. Konačno se riječ „Kelt“ transformirala u sinonim za barbara pa su tako nerijetko Keltima nazivali i Germane, poput Franaka. Također, u grčkom jeziku postojala je još jedna riječ,

² S. James, *Exploring the World of the Celts*, str. 12.

³ Miklós Szabó, *Mercenary Activity // The Celts* /uredili Sabatino Moscati, Otto Hermann Frey, Venceslas Kruta, Barry Raftery, Miklós Szabó. Bompiani, Milano 1991., str. 327.

⁴ Barry Cunliffe, *The Ancient Celts*, Penguin Books, Oxford 1999., str. 93.

Galatoi, a vezala se isključivo za Galaćane, keltsko pleme koje je živjelo na području Male Azije.⁵

Prema Diodoru Sicilskom, Gali su bili visoki, bijele i masne kože. Kosa im je bila plave boje, ali ne prirodno, već zbog učestale prakse umjetnog bojanja tijela. Neki od njih nose kratke brade, a neki su ostavljali dugačke brkove koji su im prelazili preko usta. Naime, njegova referenca na bojanje kose vezana je uz vapno koje je korišteno kako bi se kosa zalizala. Cilj nije bio ništa drugo nego zastrašiti neprijatelja. Prema Polibiju bili su u izvrsnoj fizičkoj kondiciji i u naponu snage, ali prema Strabonu, dosta ih je zapravo imalo višak kilograma te je to sezalo do te granice da su stvoreni plemenski zakoni koji bi kažnjavali ovakvu neumjerenost u hrani i piću. Imajući na umu kakvi su bili zahtjevi keltskog ratovanja, teško je povjerovati da je postojala veća populacija ratnika s viškom kilograma, pogotovo nakon cijele sezone ratovanja.⁶

2.1. Keltsko društvo

Kelti su imali mirne i smislene interakcije s drugim narodima kroz trgovinu. Izvozili su zalihe trgovačkih dobara u regije gdje je za njima bila potražnja. Društveni sustav je bio izrazito stabilan, barem većinu vremena, a ta stabilnost im je omogućavala ekonomski prosperitet. Iako su pljačke, razbojništva i manji sukobi bili normalni za ovo društvo, ono si nikada nije dopustilo da se uruši radi ovih razloga. Kada bi poljoprivrednici i njihova stada bili pod učestalim napadima, proizvodnja hrane bi bila stavljena pod upitnik. Nastavak napada značio bi da se cijelo društvo vraća na sustav samostalnog održavanja. Uzdržavanje ratnika, vladara, druida i kovača iziskuje hranu, a kada bi jači učestalo uzimali od slabijih prije ili kasnije poljoprivrednika više ne bi uopće bilo, a svi ovi društveni slojevi bi se morali sami snaći oko hrane i preživljavanja. Kako sukobi između plemena nisu bili rijetki, poljoprivrednike je trebalo štititi, a tu dolazimo do ratnika. Ratnik je u keltskom društvu bio iznimno cijenjen jer je, prije svega, branio obrtnike od napada drugih plemena. Njihovi ožiljci i rane bili su podsjetnik da oni, kao društvena elita, jednako tako pridonose društvu te se između društvenih slojeva razvija uzajamno poštovanje. Obje strane su vidjele doprinos i značaj onih drugih, pa je ovako integrirano društvo bilo puno složnije od onoga gdje je naoružana elita mogla svojevrijedno opljačkati sve što je poljoprivrednik uzgojio.⁷

Keltsko društvo se može gledati kao višeslojno te je u suštini nešto slično širem krugu

⁵ John Haywood, *The Historical Atlas of the Celtic World*, Thames & Hudson, London 2001., str. 17.

⁶ Angus Konstam, *Historical Atlas of the Celtic World*, Mercury Books London, London 2003., str. 116.

⁷ Martin J. Dougherty, *Celts – The History and Legacy of one of the Oldest Cultures in Europe*, Amber Books, London 2015., str. 43.-45.

obitelji. Najveći krug „obitelji“ je pleme, a najvažnije ličnosti toga plemena imaju autoritet nad svima. Zemlja i stoka bile su u vlasništvu plemena u cijelosti, iako su i stoka i zemlja mogle biti u vlasništvu pojedinca. Iako se ovo isprva čini kao kontradikcija, pojedinac je zapravo tu zemlju mogao brojati kao svoju, ali s njom nije mogao trgovati. Na ovaj način, pojedinac nije mogao oštetiti pleme ako ga je netko npr. nagovorio na zamjenu zemlje za par grla stoke. Vladari nisu mogli svojeglavo odlučivati o tome što će se dogoditi sa zasebnim parcelama, a vladar koji je pokušao diktirati pojedincima plemena što da rade sa svojom zemljom jako brzo bi završio neslavno, pa je tako vladanje u konsenzusu s ostatkom plemena bio imperativ.⁸ Rimski pisci su plemensku organizaciju Gala podijelili na *nationes* (nacije) i *civitates* (gradove), a zatim u *pagi* (ruralnu zajednicu *civitatesa*).

Ovakva podjela je bila utemeljena na manjim poglavarima koji su odgovarali nadležnima te su jednako tako manje plemenske konglomeracije imale i svoje vojne jedinice koje su odgovarale nadležnima. Na taj su način tvorili prave plemenske vojske. Kako su ovakve *nationes* imale svoje glavne gradove u manjim jedinicama (*pagi*) nije teško vjerovati da oni postoje još i danas. Najbolji primjer je svakako Pariz koji je bio glavni grad Parisijaca. S vremena na vrijeme veće plemenske jedinice su sklapale saveze, ali to je nerijetko završavalo sukobima. Upravo jedan od ovakvih sukoba za prevlast između Arverna, Heduanaca i Sekvana je pogodio Cezaru koji je to iskoristio na najbolji mogući način. Zadnji pokušaj da se pobijedi Rimljane dogodio se u režiji Vercingetoriksa (pleme Arverna), koji se u Aleziji pokušao obraniti od Cezara, ali je bio poražen te je nakon toga Galija postala provincija Rima.⁹

U keltskom društvu nije postojalo nekakvo nasljedno pravo, već su vladari birani od strane plemena. Postojale su cijele dinastije koje su generacijama vladale nekim plemenom, ali svaki od vladara morao je zasebno dobiti podršku plemena. Kraljevi i vladari su najčešće bili muškarci, ali nije bilo ni strano da pleme vodi žena, a to je Rimljanima bilo neshvatljivo. U samome društvu svatko je mogao postati vladarom ili se probiti na važnu poziciju, ali ovo je ipak donekle bilo uvjetovano obiteljskom prošlosti, a najčešće je to bila kombinacija materijalnog bogatstva i raznih djela.

Logično, kraljevi i vladari su bili na čelu hijerarhije, a odmah iza njih dolaze bardovi i druidi. Bardovi su bili pjesnici koji su držali do usmenih predaja i povijesti, koristeći glazbu i poeziju kako bi sačuvali običaje i opjevali povijesne događaje. Druidi su složena grupa ljudi koja se brinula o religijskom aspektu keltskog društva. Jednako tako, bili su doktori i medijatori,

⁸ M. J. Dougherty, *Celts – The History and Legacy of one of the Oldest Cultures in Europe*, str. 47.

⁹ A. Konstam, *Historical Atlas of the Celtic World*, str. 29.

odnosno suci, a školovanje im je u prosjeku trajalo čak dva desetljeća. Druidi su imali dosta moći u keltskom društvu, nekada čak i više od vladara, a jednako tako su imali autoritet među plemenima, pa bi upravo oni bili ljudi koji su rješavali razmirice između dvaju plemena. Najniži stalež društva bili su ljudi bez slobode. Oni nisu bili robovi (Kelti nisu vjerovali da se osoba može posjedovati), već su imali dug prema plemenu te nisu mogli biti oslobođeni dok dug nije bio isplaćen. Ovaj stalež se sastojao od kriminalaca i ratnih zatočenika.¹⁰

Složen sustav klijentelizma i saveza u Galiji bio je uvelike ovisan o ishodima učestalih ratova. Sam spektakl borbe je nešto gdje su se sklapali i slamali mnogi savezi unutar plemena. Možemo pretpostaviti da je zbog ovoga dolazilo i do velikih ratova uvjetovanim migracijama naroda, ali i do malih sporova najčešće započetih nekim međuobiteljskim razmiricama ili krađom goveda od strane ratnika koji je time htio steći prestiž i slavu. Većina je keltskih sukoba zapravo i bila manjeg opsega te uključivala svega po par stotina ljudi. Ratovanje s Rimljanima je promijenilo njihov pogled na rat i kako ga voditi. Počinju uključivati velike vojske na područja gdje ih nikada prije nije niti bilo. Sam Cezar je spomenuo kako su druidi uvelike bili uključeni u sporove te u odluku hoće li se u rat ići ili ne. Ovdje možemo vidjeti čak i neke dokaze određenih socijalnih mehanizama unutar društva.¹¹

Ukoliko uzmemo u obzir da su se druidi bavili religijom i obredima keltskog društva, možemo zaključiti kako su vladari i aristokracija dolazili iz ratničke klase. Kasniji irski i velški kroničari vežu upravo ratničke uspjehe s količinom zemlje i moći koju je neki ratnik imao. Kelti su opisivani kao izrazito tvrdoglav i neustrašiv narod, a važnost statusa nekog ratnika bila je evidentna, ali i povezana s uspjesima u ratovanju. Brzina kojom se keltsko društvo urušilo u ratovima sa Cezarom može se povezati s gubitkom velikog broja ratnika na bojišnici iz koje je proizlazila razočaranost koju je keltska populacija osjećala kada je vidjela nemoć svojih najvećih ratnika.¹²

2.2.1. Druidi

Moguće je primjetiti izrazitu razliku prikaza druida u tekstovima prvog stoljeća pr. Kr. i prvog stoljeća p. Kr. Kasniji kroničari su se tako puno negativnije odnosili prema druidima, kombinirajući negodovanje i prijezir. Cezar i Strabon pokazuju interes za druidska učenja i praksu, doduše obojen neodobravanjem ponašanja koje su smatrali nastranim, poput ljudske žrtve. Već Plinije, Svetonije i Tacit govore o druidima s određenim gađenjem, opisujući ih kao

¹⁰ A. Konstam, *Historical Atlas of the Celtic World*, str. 48. -57.

¹¹ S. James, *Exploring the World of the Celts*, str. 74.

¹² A. Konstam, *Historical Atlas of the Celtic World*, str. 110.

divlje i neotesane. Svetonije u jednom od svojih djela navodi kako je njihova religija „barbarska i nehumana“. Ovakva promjena tona kroničara bila je izravan odraz položaja i prestiža druida unutar društva i samog odnosa Rimljana prema Galima kao narodu njihove novoosvojene provincije. Druidi se više nisu gledali kao zanimljivost, već kao prijetnja civiliziranom svijetu čijim je dijelom Galija sada postala te je ovim putem morala biti zaštićena.

Moramo jednako tako imati na umu da je uloga druida u keltskom društvu 1. st. p. Kr. već bila umanjena jer se ono već prilagođavalo rimskom načinu života. Tako je u nekim plemenima već bila prihvaćena magistratura umjesto monarhijske strukture. Kako su se carevi trudili iskorijeniti druide tako su oni reagirali pokušajima dizanja buna na svakom koraku. Izvori nam prikazuju kako su druidi, iako već povučeni iz političke arene 1. st. p. Kr., održavali aktivan pokret otpora koji je samo čekao svoj trenutak za reakciju, pa se tako spominje da su upravo oni odgovorni za neke od pobuna koje su se odvale nakon osvajanja od strane Rima.¹³

Rimljani su vjerovali kako su druidi i praksa ljudskog žrtvovanja gospodarili keltskom religijom. No, iako je oboje svakako imalo svoje mjesto u religiji, barbarizam druida i važnost ljudskog žrtvovanja je uvelike pretjerana od strane Rimljana. Rimljani su nakon Brenovih osvajanja pa sve do kraja Punskih ratova imali paranoično nepovjerenje u Kelte. Bili su demonizirani, a dijelovi religije koji se Rimljanima nisu sviđali manipulirani su radi propagande. Druidi su kao stalež svakako bili bitan čimbenik keltskog društva. Uz nadgledanje religijskih ceremonija, bili su arhivisti, diplomati i suci. Među Keltima su bili cijenjeni prvenstveno radi svojeg znanja i izlječiteljskih sposobnosti, a ne radi žrtvovanja.¹⁴ Cezar, Strabon i Diodor su opisivali žrtvovanje u 1. st. pr. Kr. te su naglašavali ulogu druida u ovome ritualu. Cezar je govorio o tome kako je odabir žrtava bio daleko od nasumičnog. Kelti su vjerovali da njihovi besmrtni bogovi više uživaju u tome da se žrtvuju ljudi koji su uhvaćeni u krađi ili nekom drugom zločinu ili nedjelu, ali kada ovakvih žrtava nije bilo, onda su birali i nevine. Rat i žrtvovanje su bili usko povezani, pa su tako Kelti znali odrubljavati glave svojim protivnicima u borbi te ih sačuvati i štovati, a to je prema Diodoru dio njihovih rituala.¹⁵

Jedna od važnijih pobuna protiv rimske vlasti s mogućim uplitanjem druida odvila se u Britaniji 60./61. g., kada je Budika, udovica kralja Prasutaga (pleme Icena) i novi vođa plemena, povelala Icena i Trinovante u borbu. Njena vojska uništila je tri važna grada, današnji Colchester, London i St. Albans dok je upravitelj Svetonije Paulin s većinom svoje vojske vodio borbu s

¹³ Miranda J. Green, *Exploring the World of the Druids*, Thames & Hudson, London 1997., str. 52.

¹⁴ A. Konstam, *Historical Atlas of the Celtic World*, str. 51.

¹⁵ Isto, str. 56.

druidima u njihovoj utvrdi Anglesey o kojoj je pisao upravo Tacit. Druidi su savladani, a svi simboli njihovog „praznovjerja“ uništeni.¹⁶

2.2.2. Keltski ratnik

Keltima je bilo normalno da budu samostalni vojnici, doslovno tražeći slavu i bogatstvo van granica plemena kao plaćenici. U trećem stoljeću pr. Kr. postojala je grupa od više tisuća ratnika u Transalpinskoj Galiji poznati kao *Gaestae*, odnosno „kopljanici“. Polibije je krivo preveo ovu riječ kao „plaćenici“ jer ih se moglo unajmiti. No, oni su ratovali gdje su htjeli, a njihova pojava u Cisalpinskoj Galiji je prethodila cijelom nizu sukoba koji su kulminirali u bitci kod Telamona 225. g. pr. Kr. Ostalim keltskim plaćenicima nije bio problem služiti stranim gospodarima, pogotovo u grčkim zemljama Mediterana. Galaćani su jednako tako bili jaka plaćenička sila u Anatoliji, a ostali Kelti su služili kao plaćenici u makedonskoj i egipatskoj vojsci. Keltoiberi su sudjelovali u borbama Kartage, a Hanibal je unajmio Gale iz doline rijeke Po tijekom drugog Puskog rata. Gali i Keltoiberi su sudjelovali kao konjica i rezervisti u vrijeme Republike.

Kada bi keltska vojska došla u kontakt s neprijateljem rasporedili bi se po plemenskim kontingentima. Svako pleme je imalo svoj borbeni barjak postavljen na motki, a on je najčešće bio figura neke životinje. Kako se borba približavala tako su ratnici stvarali veliku buku svojim ratnim poklicima, pjesmama, dobacivanjima, hvalisanjem i zastrašujućim zvukom ratnog roga zvanog *carnyx*. Uz nerijetku kombinaciju alkohola i buke nabijali su se adrenalinom za predstojeću borbu (jedna grupa plaćenika u Siciliji oko 250. g. pr. Kr. se navodno toliko opila da su ih Rimljani pobijedili bez većeg problema). Jedan od razloga zašto se u borbu ovako ulazilo bio je zaplašivanje protivnika veličinom vojske, njihovim izgledom, bukom i manevrima ratnika, kočija i konjice. Ubrzo Kelti kreću s napadom nakon kojeg se protivnik najčešće razbježi.¹⁷

Ratnici su uobičajeno nosili mačeve i koplja. Neki su koristili luk i strijele, pračke ili toljage, no njihova uporaba je bila rijetka. Za zaštitu koristili su štitove i šljemove, a ponekad i žičane željezne tunike. Željezni mačevi u koricama od željeza, bronce, drva ili kože bili su simbol ratnika, pa su samim time i bili ukrašeni po želji ratnika. Koplje je isto bilo iznimno važno, pa je tako pronađena velika kolekcija vrhova koplja različitih težina i veličina koji su imali raznorazne uporabe. Lukovi i strijele su rijetko pronađeni i spominjani pa se nagađa kako su oni većinom dolazili od strane plaćenika iz istočnih dijelova Europe. Činjenica koja svjedoči o ovome je da lukovi i strijele nisu bili korišteni niti u jednoj većoj zapisanoj bitci. Jednako tako je

¹⁶ M. Green, *Exploring the World of the Druids*, str. 53.

¹⁷ S. James, *Exploring the World of the Celts*, str. 81.

i s pračkama koje su korištene većinom za obranu utvrda u Britaniji.¹⁸ Osnovni oblik obrane ratnika bio je štit koji je bio, prema Diodoru, duljine prosječnog čovjeka te ukrašen po želji ratnika. Najkvalitetnija vrsta štita bila je pravljena od drveta ili kože, odnosno njihove kombinacije.¹⁹ Bitan dio ratničke opreme su brončani šljemovi. Diodor spominje kako su neki šljemovi imali visoke figure na sebi pa su samim time odavali veći stas nego što ga je ratnik zapravo imao. U nekim slučajevima radilo se o rogovima, a u drugim se radilo o reljefnim figurama ili figurama raznih ptica.²⁰

Biti ratnik među ratnicima bio je idealan život za Kelte, ali poginuti na bojišnici uz pjesnike, braću, prijatelje i stotine mrtvih neprijatelja bio je najbolji način za otići na drugi svijet. Ono što im je najčešće pomagalo pri ostvarivanju neustrašivosti i ponosa bilo je cjeloživotno pripremanje za taj trenutak, od same inicijacije pa nadalje.²¹ Keltskog ratnika održavale su gozbe i ratovanja. Najčešći razlozi za sukob bile su pljačke i otimanje goveda. Na gozbi se ratnici nadmeću hvalisanjem o svojim bitkama kako bi onaj najbolji dobio čast prvog zalogaja.²²

2.2.3. Žene u keltskom društvu

Važno je istaknuti kako su žene u keltskom društvu također imale višu poziciju nego ostale žene antičkog svijeta. Neki povijesni spisi nam govore o njihovoj ljepoti i snazi te da su dosta često sudjelovale u ratovanju i bile ništa manje vrijedne od muškog ratnika.²³ Kako su sukobi između muškaraca unutar plemena redovito izbijali zbog besmislica ili želje za dokazivanjem muškosti, žene su nerijetko morale uskakati kako bi spriječile pogiblje. Tako se govorilo da je sve u redu dok se keltska žena ne uplete u razmiricu. Žene su ponekada bile izabrane i za vođe, ali drugi izvori nam opet govore da su se žene rijetko borile. Arheolozi su pronašli grobove u kojima su žene bile zakopane s oružjem i oklopom, ali to je vjerojatno bio pokazatelj socijalnog statusa unutar društva, a ne da je žena bila ratnica.

Dokaza po pitanju ovoga ima jednostavno premalo da bismo donosili zaključke, ali Kelti su definitivno imali drugačiji pogled na žene kao dio društva nego ostatak antičkog svijeta. Žene su mogle posjedovati zemlju te biti trgovci ili ambasadori među plemenima. Jednako tako su mogle postati druidi te biti autoritet u društvu u jednakoj razini kao i muškarci. Ovakva jednopravna razina nekog društva bila je šokantna za Rimljane, koji su dolazili iz društva u

¹⁸ B. Cunliffe, *The Ancient Celts*, str. 94.

¹⁹ Isto, str. 96.

²⁰ Isto, str. 98.

²¹ John Sharkey, *Celtic Mysteries - The Ancient Religion*, Thames and Hudson, London 1997., str. 10.

²² J. Sharkey, *Celtic Mysteries – The Ancient Religion*, str. 11.

²³ B. Cunliffe, *The Ancient Celts*, str. 109.

kojemu žene nisu imale nikakva ili mala prava i moć. Ideja da žena može voditi pleme i da bi se muškarci svojevrijedno pokorili ženi je bila toliko odvratna rimskim piscima da su ju navodili kao jednu od značajki njihovog barbarizma.²⁴

2.2. Keltska vojska i ratovanje

Grčko-rimski svijet je imao mnogo prilika za promatranje keltske vojske. Njihov stav prema Keltima bio je kao prema protivnicima pa su njihovi zapisi najčešće bili po formuli te je pisanje o Keltima za vrijeme napada na Grčku bilo jednako kao i pisanje o Perziji od strane Herodota, odnosno pisanje o neprijateljima civiliziranog svijeta. Za njih je neprijatelj bio bijesan i surov, a može biti poražen samo ujedinjenem naroda Grčke.

Polibije je u svojim *Historijama* pisao o Keltima kao formativnom utjecaju na vojnu moć Rima. Njegovo stajalište je takvo da je prvotna invazija u ranom četvrtom stoljeću, a samim time i posljedične prijetnje po granicu od strane keltskih plemena, zapravo instrumentalan čimbenik u brušenju vojne sposobnosti Rima.²⁵ Za njega su Kelti, iako nepredvidljivi i surovi u prvobitnom napadu, skloni jako laganom gubitku discipline i volje. Ističe kako su oni apsolutna suprotnost rimskoj vojsci koja je postojana, čvrsta, razborita, dobro vođena te dolazi do pobjede kroz ustrajnost. Upravo su ovo kvalitete kojima je on najviše posvećen u svome opisivanju Kelta kao vojne sile. Isti model je slijedio i Tit Livije u svojim *Historijama*, no iako je vidljivo da je on koristio i druge izvore informacija i dalje je držao do toga da su Kelti prikazani kao impulzivni barbari koji nisu u mogućnosti racionalno planirati strategiju. Julije Cezar je u svojim *Komentarima* jednako tako pristrano pisao o tome kako su Kelti neracionalni i nepredvidljivi, samim time veličajući svoja djela protiv takvog neprijatelja igrajući na kartu već postojećih predrasuda.²⁶

Jedna od karakteristika keltskog ratovanja koja se provlači kroz antičke opise jest da su se neki ratnici borili goli izuzev remena mača i zlatnog torkvesa oko vrata. Polibije opisuje ovakve Kelte kao iznimno zastrašujuće zbog njihovog izgleda i gestikulacija. Radi se o mladim muškarcima, isklesanih tijela i u naponu snage. Polibije je vjerovao kako su oni odbacivali odjeću i oklop jer su bili smetnja ratniku u borbi, ali vjerojatno se radi o racionalizaciji. Vrlo vjerojatno je da golotinja u borbi za Kelte ima ritualan značaj.

Goli Kelt je tema koja se ponavlja u umjetničkim prikazima antičkog svijeta, a imajući ovo na umu očigledno je kako borba bez odjeće i oklopa nije bila rijedak slučaj u keltskom

²⁴ M. J. Dougherty, *Celts – The History and Legacy of one of the Oldest Cultures in Europe*, str. 61.-62.

²⁵ B. Cunliffe, *The Ancient Celts*, str. 91.

²⁶ Isto, str. 92.

svijetu. Još jedan detalj koji se ponavlja je zlatni torkves oko vrata. Sam torkves je imao duboko religijsko značenje s obzirom na to da su keltski prikazi bogova najčešće sadržavali torkvese. Jednako tako, torkvesi su od ritualnog značaja pri ukopu, jer je torkves Keltima davao sigurnost da ih bogovi štite; on je bio simbol njegovog života i biti.

Jedna od svakako impresivnijih stvari vezana za keltsko ratovanje je njihova ratnička kočija. Diodor je opisivao kako se za putovanja i borbu koriste kočije koje vuku dva konja, a one same sadrže i ratnika i kočijaša. Kada se na ratnom polju sastanu s konjicom, bacaju svoja koplja na neprijatelje, a zatim se spuštaju s kočije kako bi se pridružili borbi.²⁷

Snaga keltskog napada ležala je u njihovom prvom jurišu. Ta snaga je bila sila stvorena od više čimbenika; njihove vjere u zagrobni život, želje za stjecanjem slave i generalne histerije borbe potaknute poklicima i bukom na bojišnici te alkoholom. Sama strategija nakon prvog juriša najčešće nije postojala, pa je tako nakon neuspjelog juriša Kelte znala spopasti panika i opća zbunjenost. Nepredvidljivost je ovdje dio stereotipa koji su antički pisci stalno ponavljali u svojim spisima, ali neupitno je postojao veliki broj i herojskih činova o čemu svjedoči i Cezar u svojim *Komentarima*.²⁸

Keltski način ratovanja je stalno evoluirao, ali evolucija je bila vezana uz vrijeme i mjesto. Uz određene promjene na oružju i oklopima, najvažnija je ona gdje su Kelti napustili korištenje ratne kočije te se u potpunosti prebacili na konjicu. Zadnja borba u kojoj je korištena ratna kočija bila je 225. g. pr. Kr. kod Telamona.²⁹

Nakon višestoljetne borbe s Keltima, Rimljani su znali podosta o njihovom naoružanju. Rimljanima se to oružje doimalo izuzetnim. Arheološki dokazi potvrđuju da su mačevi bili u prosjeku dugi oko sedamdesetak centimetara s ravnom oštricom te veoma čvrsti, što bi bila izravna kontradikcija Polibijevoj izjavi kako su se lagano tupili i savijali usred borbe. Bili su dizajnirani za rezanje, a ne za ubadanje, pa su zbog toga zahtijevali dosta mjesta za manevriranje, odnosno, nisu bili prikladni za borbu u manjim prostorima. S druge strane, rimski *gladius* je bio kratki ubodni mač koji je bio dizajniran upravo za ovakve borbe. Drugo važno oružje bilo je koplje, a ono je bilo ili obično dugo ubodno koplje ili sulica za bacanje. Koplja su bila u prosjeku dugačka oko 2,5 metra. U prvom stoljeću pr. Kr. keltski ratnici bili su oklopljeni žičanim prstenastim tunikama i šljemovima. Kao zadnji dio opreme tu je bio štit. Livije ih je opisivao kao duguljastog oblika, a to je i potvrđeno arheološkim dokazima. Većina štitova je bila od drveta, duguljastog ovalnog oblika, sa središnjim ispupčenjem koje štiti dršku i ruku ratnika.

²⁷ B. Cunliffe, *The Ancient Celts*, str. 99.

²⁸ Isto, str. 103.

²⁹ Isto, str. 104.

Iako je njihova oprema bila visoke kvalitete, nije bila blizu tehnološki naprednijoj rimskoj opremi i artiljeriji.³⁰

Razdoblje prije Cezarove invazije Galije bilo je jedno od najinovativnijih što se tiče izrade šljema. Šljemovi su do tada imali dekoracije, razrađen i zadebljan gornji dio, s ugrađenim štitnikom za vrat i visećim štitnicima za obraze. No prije invazije, šljemovi su bili kompletno zaobljeni, a neki od ovih kasnijih modela su poslužili kao prototip šljemova legionara.³¹

Kada su se prvi put pojavili, keltski ratnici bili su strah i trepet svijeta zahvaljujući svome fanatičnom jurišu, a ako on nije slomio neprijateljske linije neki ratnici su se znali ostati boriti sve do smrti. Neki vođe poput Vercingtoriksa pokazuju strateški intelekt i sposobnost vodstva kojime su čak zadobili Cezarovo poštovanje, dok ga je njihova brzina učenja par puta čak i zaplašila. Kasivelaun je u Britaniji shvatio da ne može pobijediti Rimljane na otvorenom polju, pa je tako koristio politiku spaljene zemlje kako bi usporio Cezara. Doduše, većina vođa nije imala ovakve vještine te su u slučaju neostvarivanja brze pobjede jako brzo gubili volju i dali se u bijeg. Većinom su se borili bez oklopa, pa su bili izrazito podložni ranjavanju dugačkim teškim kopljima legionara jednako kao i njihovoj artiljeriji i strijelcima. Keltske vojske su bile prepune nepovezanih pojedinaca dok su legionari bili trenirani da se bore kao jedno, vjeruju jedan drugome i budu tamo jedan za drugoga pod pritiskom. Ova razlika u disciplini je ono što je Rimljanima dalo odlučujuću prednost u borbi. Jednako tako, keltska vojska nije bila dobra u opskrbljivanju hranom pa je Cezar tako jednu borbu izvojevao tako što ih je izgladnio i time natjerao na povlačenje.³²

U vrijeme sezone ratovanja, koja je počinjala kada je proljeće osušilo ceste i pročistilo prolaze, a završavalo s prvim zimskim kišama, keltske snage bile su raspoređene po plemenskim linijama. Kako Kelti nikada nisu postojali kao jedna država, tako nije postojala niti neka cjelovita vojska, a sam Cezar tvrdi kako su se veće međuplemenske vojske skupljale tako da bi svako pleme organiziralo svoju vojsku, a na bojišnici ili u kampu su imali svoje već predodređeno mjesto. Ponos individualnih vođa ovih plemena je bio jedan od razloga zašto je bilo teško skupiti vojsku na jednom mjestu, a potrebna je bila velika osobnost poput Vercingtoriksa da ih zatim i održi.³³

³⁰ A. Konstam, *Historical Atlas of the Celtic World*, str. 115.

³¹ S. James, *Exploring the World of the Celts*, str. 76.

³² Isto, str. 83.

³³ Isto, str. 80.

2.3. Rasprostranjenost Kelta

Kao što je već ranije spomenuto, Kelti su se rasprostranili po gotovo cijeloj Europi uključujući i Malu Aziju. Prije analize sukoba s Rimom potrebno je identificirati glavne doticajne točke.

2.3.1. Kelti u Italiji

Kelti su oko 475. g. pr. Kr. porazili Etrušćane te ušli u dolinu rijeke Po, a do kraja stoljeća pripadala im je većina sjeverne Italije. Zadnja etrušćanska utvrda sjeverno od Apenina koja je pala bila je Melpum (396. g. pr. Kr.).³⁴ Zauzimaju dolinu rijeke Po te pljačkaju duboko u unutrašnjost poluotoka. Zbog toga je ovo područje poznato kao *Gallia Cisalpina* (Cisalpinska Galija), odnosno „Galija s ove strane Alpa“. Etrušćani su bili pod iznimnim pritiskom te su tražili pomoć svojih saveznika. Rimska Republika je intervenirala između 390. i 387. g. pr. Kr. (kronologija se ne podudara u potpunosti), kada je horda Kelta Senona napala etrušćanski grad Kluzij. Rimljani su pokušali posredovati među dvjema zaraćenim stranama, ali su se ubrzo uključili u spor i okomili na Kelte. Rimske snage su okršaj na rijeci Aliji izgubile, a ubrzo je uslijedila pljačka Rima.³⁵ Plinije je pisao kako je to učinio savez Boja, Insubra i Senona na čelu s Brenom. Breno je shvatio kako su prava opasnost Rimljani te je nakon pobjede nad njima 390. g. pr. Kr. odlučio opljačkati Rim. Rimljani su bili prisiljeni platiti odštetu u težini od 100 keltskih funti, a kako su se Rimljani žalili da se zlato nepravedno važe na pokvarenoj keltskoj vagi, sam Breno je bacio svoj mač na hrpu utega i izjavio „*vae victis*“, odnosno „jao pobijedenima“.³⁶

Ovakvo poniženje od strane Kelta je Rimljanima poslužilo kao dobra lekcija za daljnju izgradnju odnosa s Keltima na koje su sada gledali sa strahopoštovanjem sve do Cezarovog osvajanja Galije. Pljačkanja rimskih krajeva trajala su do 349. g. pr. Kr., odnosno do pobjede nad Senonima, koji su zatim bili prisiljeni potpisati mirovni sporazum.³⁷ Rim je sa Senonima sklopio mirovni ugovor 332. g. pr. Kr. kako bi utišali nemire koji su se pojavili posljednjih par desetljeća, no razvoj Rima je nagnao Senone da uđu u savez s ostalim narodima sjeverne Italije, uključujući i Etrušćane. Senoni su doživjeli velik poraz kod Sentiuma 295. g. pr. Kr., a svega par godina kasnije (284. g. pr. Kr.) se osvećuju pobjedom nad dvjema legijama i ubojstvom konzula. Godinu dana poslije je uslijedio odgovor Rima te su Boji i njihovi saveznici Etrušćani poraženi. Rim započinje uspostavljati vojne kolonije kako bi zaštitio svoje zemlje od budućih provala. U

³⁴ A. Konstam, *Historical Atlas of the Celtic World*, str. 36.

³⁵ S. James, *Exploring the World of the Celts*, str. 34.

³⁶ A. Konstam, *Historical Atlas of the Celtic World*, str. 36.

³⁷ Isto, str. 37.

vrijeme ratova s Kartagom nastupa poprilično nelagodan mir između Kelta i Rima, ali već 232. g. pr. Kr. Rim osvaja zemlju Senona i daje ju na korištenje svojim kolonizatorima. Postalo je očito da je pitanje vremena kada će keltski narodi sjeverne Italije biti osvojeni.³⁸

2.3.2. Kelti u Galiji

„Cjelokupna je Galija podijeljena na tri dijela. U jednom stanuju Belgi u drugom Akvitani, a u trećem oni što se na svom jeziku nazivaju Kelti, dok ih mi nazivamo Gali. Svi se oni međusobno razlikuju jezikom, uredbama i zakonima. Rijeka Garumna dijeli Gale od Akvitana, a Matrona i Sekvana od Belga. Najhrabriji su Belgi zato što su najudaljeniji od načina života i obrazovanosti rimske provincije. K njima trgovci rijetko dolaze, a i ne uvoze onu robu što bi mogla čovjeka uputiti na lagodan život. Oni su gotovo susjedi Germana koji stanuju s one strane Rajne pa s njima vode neprekidne ratove.“³⁹ U Cezarovo vrijeme kraljevsku vlast u Galiji zamijenila je aristokratska vladavina. Tu nalazimo popriličan broj različitih, razjedinjenih plemena od kojih su neka bila i u savezništvu s Rimom (Heduanci). Bez obzira na razjedinjenost, Rimljani su imali određeno strahopoštovanje prema Galima. Razlog tomu leži u Cimbrijskom ratu (113. – 101. g. pr. Kr.), kad su dva germanska plemena, Cimbri i Teutonci, opustošili Galiju i sjevernu Italiju prije nego što su uz krajnje napore, nakon nekoliko krvavih bitaka, konačno poraženi od strane Gaja Marija.⁴⁰

Tipična lokacija galskog plemena bila je u nekom porječju koje je u blizini imalo pašnjake (prehrana stoke) i šumu (drvo). Male grupice plemena su često sklapale saveze s drugima, kreirajući veće političke i socijalne grupacije. Ovo najčešće nisu bile mirne unije pa su se tako u 3. st. pr. Kr. i nadalje ovakvi savezi povezivali i povećavali bračnim zajednicama ili osvajanjem. Rijeke su bile jezgre keltskog svijeta. Razlozi su višebrojni, ali kao najvažniji se spominju veze i prometovanje među zajednicama koje su one prirodno nudile. Heduanci su se naselili u središnjoj Galiji oko doline rijeke Loire i Saone, Sekvani dijelom oko Saone i rijeke Doubs, Parisi oko rijeke Seine i Lemovici oko Garonne. Galija je bila mješavina političkih jedinica te iako je to društvo bilo relativno stabilno, manjak pravog političkog jedinstva je bio razlog zašto su ih Rimljani uspjeli podijeliti i zavladatai.⁴¹

³⁸ S. James, *Exploring the World of the Celts*, str. 35.

³⁹ Gaj Julije Cezar, *Moji ratovi*, Zora, Zagreb 1972. Citirano prema: Josip Papak, *Cezar u Galiji // Lucius - Zbornik radova Društva studenata povijesti »Ivan Lučić-Lucius« sv.21/2016./* uredili Mateja Maljuga i Mateo Bunoza, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2016., str. 83.

⁴⁰ Josip Papak, *Cezar u Galiji // Lucius - Zbornik radova Društva studenata povijesti »Ivan Lučić-Lucius« sv.21/2016./* uredili Mateja Maljuga i Mateo Bunoza, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2016., str. 83.

⁴¹ A. Konstam, *Historical Atlas of the Celtic World*, str.27.

2.3.3. Kelti u Iberiji

Kod proučavanja keltskog svijeta, Španjolska i Portugal se danas nerijetko znaju zanemariti. Uz Galiju, ovo područje bilo je jedino gdje se termin „Kelt“ pripisivao plemenima Kelta. Oni su bili samo jedan od više naroda Iberskog poluotoka, a izvori o njihovom naseljavanju i podrijetlu su dosta opskurni. Prema Herodotu, oni su na području Španjolske živjeli već u petom stoljeću pr. Kr., a ove tvrdnje potvrđuju lingvistički dokazi i spisi. Zanimljiva je činjenica kako ovi Kelti nikada nisu bili dio kulture La Tène iako su prihvatili neke elemente.⁴² Sukladno opskurnosti izvora, mišljenja o načinu naseljavanja Kelta na Iberskom poluotoku se podosta razlikuju. Neki tvrde da je postojala velika invazija Kelta na Iberiju, a neki tvrde da se radilo o dugotrajnom priljevu migranata. Ono oko čega se izvori slažu je da su Kelti na ovo područje došli preko istočnih Pirineja, te da su se rasprostranili po poluotoku stvarajući kulturu poznatu kao Keltoiberska. Ove migracije su Kelte dovele u sukobe s Kartazanima čija je ekspanzija na Iberski poluotok počela otprilike u ovo vrijeme. Uz sukobe, postoje i dokazi kako su neki Kelti bili plaćenici u službi Kartage.⁴³

2.3.4. Kelti u Britaniji

Geografske podijele su svakako bile čimbenik pri formiranju kulturalnih varijacija, ali u keltskom svijetu postojala je jako dobra komunikacija između kontinentalnih i otočnih plemena. Otočni Kelti nisu bili izolirani, pa su tako nerijetko bili dosta bliski kontinentalnim plemenima. Kartu razdoblja prije invazije Rima je dosta teško ucrtati jer su se plemenske granice mijenjale prečesto, bilo zbog međuplemenskih sukoba ili zbog migracija prouzročenih ratovima u Galiji. Samim time možemo prepoznati kako invazije nije bilo već je dolazilo do postepene keltizacije društva kroz brakove i širenje ideja.

2.3.5. Kelti u Maloj Aziji

Galaćani su se naselili na području Male Azije u trećem stoljeću pr. Kr. Arheološki nalazi su jako rijetki te se njihova povezanost s kulturom La Tène očituje u samo tri broša pa nam tako ostaje da zaključke izvodimo iz grčkih i rimskih spisa. 278. g. pr. Kr. Nikomed I. pozvao je tri plemena (Teksotazi, Tolistobogi i Trokmi) da mu pomognu u ratu. Iako su rat izgubili uspjeli su se učvrstiti u središnjoj Maloj Aziji te su postali dosta važan čimbenik u budućim događajima na tom području. Vladali su s većinom starosjedioca, ali svoju kulturu i identitet su očuvali.⁴⁴

⁴² S. James, *Exploring the World of the Celts*, str. 42.

⁴³ M. J. Dougherty, *Celts – The History and Legacy of one of the Oldest Cultures in Europe*, str. 158.

⁴⁴ S. James, *Exploring the World of the Celts*, str. 40.

3. Sukobi s Rimom prije Galskih ratova

Sada kada imamo detaljniju sliku doticajnih točaka Rima i keltskog svijeta važno je istaknuti par ključnih bitaka i događaja što su prethodili ratu koji će promijeniti lice dotadašnje Europe i Cezara izdići iznad svojih suvremenika.

3.1. Bitka kod Telamona

Jedna od najvećih bitaka između Rima i Cisalpinskih Gala odvila se 225. g. pr. Kr. kod Telamona, na obali između Rima i Pise. Velika sila *Gaestae* prešla je Alpe u Cisalpinsku Galiju te je uz Boje, Insubre i ostala plemena krenula u napad na Rimljane. S veličinom vojske od 50,000 pješaka i 20,000 konjanika i kočija izvršili su invaziju na Etruriju. Rimljani su shvatili kakva su prijetnja za Rim kada su Kelti razbili rimsku vojsku u borbi pokraj Fezule. Ubrzo nakon bitke, Kelti otkrivaju da im je za petama vojska konzula Lucija Emilija Papa. Pretrpani blagom koje su osvojili, Gali su krenuli u povlačenje po etruščanskoj obali. Niti Gali, niti Emilije Pap nisu znali da im iza leđa dolazi vojska drugog konzula, Gaja Atilija Rogula. On je prebacio svoju vojsku sa Sardinije te se usidrio kod Pise i krenuo za Galima. Oba konzula su poslali svoje izviđače te je Gaj Atilije ubrzo saznao da su Gali okruženi na objema stranama. On zatim izdaje naredbu da konjica zauzme taktički važan brijeg koji je nadgledao cestu po kojoj se neprijatelj povlačio.

Gali su pokušali odgovoriti na ovaj potez s laganim pješaštvom i konjicom, ali su se ubrzo povukli prema ostatku vojske. Shvativši da su u potpunosti okruženi, Gali su stvorili obrambene linije na objema stranama i prihvatili da bijega od bitke nema. Konzula Emilija Papa dočekali su *Gaestae* i Insubri, a Gaja Atilija Boji i Taurisci. Insubri i Boji nosili su odjeću dok su *Gaestae* odbacili sve osim koplja. Bitka se najprije odvijala na brijegu, a nastao je opći metež u kojem se jedno vrijeme nije znalo tko pobjeđuje, a tko gubi. U ovoj bitci pao je Gaj Emilije, a njegova glava bila je predložena keltskim vođama. Unatoč tome, rimska konjica je osvojila brijeg te na ovaj način okruživala Gale s triju strana. Iako su Gali bili zastrašujući sa svojom bukom i začuđujuće dobrom organizacijom, kompletno su potučeni. Rimljani su polagano stvarali obruč oko neprijatelja i u valovima bacali svoje sulice. Trupe *Gaestae*, koje nisu imali ništa osim koplja, potučene su veoma brzo, a dobar dio vojske je počeo i bježati. Insubri, Boji i Taurisci nastavljaju borbu s Rimljanima, ali mačevi koji su bili napravljeni da sijeku, a ne ubadaju nisu mogli ništa protiv rimskih štitova i *gladiusa* na malome prostoru. Sveukupno je u bitci kod Telamona izginulo oko 40,000 Gala, a oko 10,000 ih je zarobljeno.⁴⁵

⁴⁵ S. James, *Exploring the World of the Celts*, str. 84.-85.

3.2. Sukobi u sjevernoj Italiji i Iberiji

Narednih par godina rimska okupacija Cisalpinske Galije bila je skoro gotova. 224. g. pr. Kr. pobijedili su Boje, a 222. i Insubre. Ubrzo zatim osnovali su dvije vojne kolonije, Placenciju i Kremonu. Do 190. g. pr. Kr. Insubri i Boji su bili u potpunosti poraženi, a ostatak galskih plemena bio je asimiliran u rimsko društvo.

Nakon Hanibalovog poraza Rimljani odlaze do Španjolske kako bi do kraja porazili Kartažane. Osnivanje kolonija u sjevernoj i istočnoj Španjolskoj značilo je da je sukob s narodima koji žive na tom području samo pitanje vremena. Keltoiberi su bili jedan od tih protivnika, pa su ih tako pokorili nakon dvaju ratova, 197.-179. g. pr. Kr. i 154.-133. g. pr. Kr., zaključno s osvajanjem Numancije. Sam grad je bio okružen od strane 60,000 Rimljana i saveznika pod zapovjedništvom Scipijana Emilijana. On je grad okružio svojim ratnim spravama poput katapulte i balista te ih jednostavno izglednio dok se nisu odlučili na predaju. Rat u Iberiji nastavio se generacijama, pa je tamo ratovao čak i car August od 26. do 19. g. pr. Kr., sve dok cijela Iberija nije bila romanizirana.⁴⁶

3.2. Sukobi u Maloj Aziji

Rim je smatrao kako su Galaćani izrazito korisni za nestabilnost u Maloj Aziji. Problemi za Rim nastaju 88. g. pr. Kr. kada Mitridat VI. od Ponta diže pobunu i napada sve saveznike Rima. On poziva šezdeset plemenskih vođa Galaćana na vijećanje u Pergamon gdje ih je gotovo sve pobio (trojica su igrom slučaja uspjela pobjeći). Do kraja rata 66. g. pr. Kr. Galaćani su se borili na strani Pompeja koji je rat, na kraju krajeva, i dobio 64. g. pr. Kr. Poslije rata, Pompej je reorganizirao galaćansku vlast tako što je postavio vladara u svakom od triju plemena (tetrah). Nakon nekog vremena i sudjelovanja u rimskom građanskom ratu na strani Pompeja, cijela pokrajina je postala rimskom provincijom.⁴⁷

3.3. Sukobi u Galiji

125 .g. pr. Kr. grčka kolonija Massalija bila je napadnuta od strane Gala te je poslala Rimljanima apel za pomoć. Rimljani su galska plemena pobijedili, a jedno od tih plemena bili su i Arverni. Uz osvojena okolna područja Rimljani stvaraju *Galliu Narboensis* (Narbonsku Galiju). Ova regija služila je kao baza operacija u Cezarovom osvajanju Galije.⁴⁸

⁴⁶ S. James, *Exploring the World of the Celts*, str. 122.

⁴⁷ Isto, str. 123.

⁴⁸ A. Konstam, *Historical Atlas of the Celtic World*, str. 86.

4. Gaj Julije Cezar

Gaj Julije Cezar, rodom iz patricijske obitelji Julijevaca za koje legenda kaže da potječu od samoga Eneje, trojanskog junaka, rodio se 13. srpnja 101. g. pr. Kr. Malo je toga poznato o njegovom djetinjstvu. Otac istoga imena umire dok je Cezar bio mlad, pa odgoj preuzima njegova majka Aurelija. Kao nećak slavnog

Slika 2 - Gaj Julije Cezar

Gaja Marija našao se unutar političkih previranja između optimata i populara, a to ga dovodi u sukob s optimatima i njihovim vođom Kornelijem Sulom. Često se u svojim političkim govorima suprotstavljao Suli i oligarhiji u Senatu. Zbog toga je jedva izbjegao proskripciju pobjegavši u Malu Aziju. Iako formalno pomilovan, nije se vraćao u Italiju do Suline smrti.⁴⁹

Godine 67. pr. Kr. stao je na stranu Pompeja u njegovoj borbi sa senatorima kako bi ovaj dobio zapovjedništvo na Istoku. Postaje edilom 65. g. pr. Kr. kada vraća spomenike Gaja Marija koje je Sula uklonio. Godine 63. g. pr. Kr. postaje Pontifex Maximus, a sljedeće godine propretor u Hispaniji. Konzulom je izabran 59. g. pr. Kr. Njegov strelovit uspon u državnoj službi velikim je djelom uvjetovan stvaranjem tajnog trijumvirata s Pompejom i Krasom, tako da zaključujemo da je Cezarov instinkt, koji je imao u politici, neosporiv. Treba reći da je politička klima toga doba bila veoma nestabilna. Stalni sukob Senata i Narodne skupštine, odnosno populara i optimata, doveo je do golemog raskola i općeg kaosa u upravljanju golemom državom. Kada se vratio iz Hispanije, postigavši vojne uspjehe protiv Kantabara, pomogao je Pompeju. Čim je izabran za konzula, pogurao je agrarni zakon koji je Pompejevim veteranima dodijelio zemlju.⁵⁰

4.1. Prvi trijumvirat

60. g. pr. Kr. Kras, Cezar i Pompej sklapaju politički savez svijetu poznat kao prvi trijumvirat. Pompej se krajem 62. g. pr. Kr. vratio s istoka i 61. proslavio trijumf. Kras,

⁴⁹ J. Papak, *Cezar u Galiji*, str. 80.

⁵⁰ Isto, str. 81.

pobjednik nad Spartakom, bio je veoma bogat i kao takav mogao je financirati veće političke pothvate. Cezar se upravo vratio iz Hispanije gdje je 61. g. pr. Kr. bio namjesnik. Trijumviri su nagodbom između sebe odlučili pomoću svojih pristaša osigurati Cezaru konzulat za 59. g. pr. Kr., što je i ostvareno. Cezarova je konzulska djelatnost bila usmjerena na ostvarivanje interesa trijumvira.⁵¹

Sva su trojica tada bili strastveni populari, sljedbenici braće Grakha i Cezarova ujaka Gaja Marija. Prkosili su Senatu i optimatima, a laskali tribunskoj skupštini i obilato je iskorištavali. Bilo je korisno postati i narodni tribun. Cezara je tribunska skupština izglasala da bude namjesnik Cisalpinske Galije i Ilirika idućih pet godina. Senat mu je osim toga povjerio na pet godina namjesništvo u Transalpinskoj – Narbonskoj Galiji. Nakon isteka konzulata Cezar je, povjerivši političke poslove u Rimu narodnom tribunu Klodiju, otišao u Galiju kao rimski namjesnik. Produžanje prokonzulskog mandata dobio je 56. g. pr. Kr. kada su se trijumviri sastali u Luki (*Lucca* u Etruriji). Na tom su sastanku oni izgledili neke međusobne nesuglasice i odlučili da 55. g. pr. Kr. konzuli budu Pompej i Kras, a da svaki od njih počevši od 54. g. pr. Kr. nastupi petogodišnji prokonzulat: Cezar u Galiji, Pompej u Hispaniji, a Kras u Siriji, s tim da tamo ratuje protiv Parta.⁵²

Kad je Cezar 58. g. pr. Kr. otišao u Galiju u Rimu su se zaoštrile političke borbe između optimata i populara. Najvatreniji je bio Klodije, narodni tribun i Cezarov povjerenik. Na njegovo inzistiranje Ciceron je osuđen na prognanstvo, a on se vraća tek 57. zbog posredovanja Pompeja i narodnog tribuna Milona. Kras je 53. g. pr. Kr. ubijen od strane Parta. Ta je godina u Rimu bila veoma burna. Pri izborima za konzule i druge magistrature nastao je oružani sukob između pristaša optimata Milona i pristaša populara Klodija. Novi konzuli nisu mogli biti izabrani. Početkom 52. Klodija su ubili Milonovi ljudi. Pompej je do tada sasvim prešao na stranu optimata i Senat mu je predao vlast. Pompej je dobio diktatorske ovlasti. To je bilo u doba njegova končanog raskida sa Cezarom koji je bio u teškoj situaciji zbog općeg ustanka u Galiji. Optimati su povelili oštru političku borbu protiv Cezara tražeći da bude smijenjen s položaja prokonzula i da se u Galiju vrati njegov nasljednik. Ali, Cezar je do kraja 52. ugušio ustanak, a do 50. organizirao novu provinciju Galiju. Odbio je zahtjev Senata da raspusti vojsku i dođe u Rim. Postavljao je Senatu i Pompeju uvjete i tražio da u odstupnosti bude izabran za konzula. Na kraju je odlučio obračunati se s otpornim protivnicima. 11. siječnja 49. g. pr. Kr. je „prešao preko Rubikona“ i odlučio se na opasan vojnički pohod na Rim, a to je i mjesto gdje je nastala njegova poznata izreka: „*Neka*

⁵¹ Petar Lisičar, *Grci i Rimljani*, Školska knjiga, Zagreb 1971., str. 365.

⁵² P. Lisičar, *Grci i Rimljani*, str. 366.

kocka bude bačena".⁵³

Zatim kreće razdoblje drugog građanskog rata. Cezar je u 60 dana osvojio Italiju do Rima (u koji je ušao prvog travnja) bez otpora, ali Pompej je sa svojim saveznicima pobjegao. Cezar je naposljetku Pompeja pobijedio kod tesalskog grada Farsala (*Pharsalos*), a talijanski vojnici koji su preživjeli pridružili su se Cezaru. Pompej je ubijen prije iskrcavanja u Egipat po narudžbi službenika kralja Ptolomeja XII.⁵⁴

4.2. Vojska u vrijeme Cezara

Ustroj rimske vojske se kroz određena razdoblja mijenjao i prilagođavao vremenu. U doba Kraljevstva i rane Republike, legija se sastojala od tri tisuće ljudi. Dijelila se prema opremi na *hastate* (kopljaši, mladi i neiskusni), *principes* (zrele dobi, jednaki po opremi *hastatima*), *triarii* (najstariji, veterani s boljom opremom) i *velites* (lako naoružani vojnici, najčešće saveznici). Imovinsko stanje svakog rimskog građanina određivalo je njegovu ulogu i opremu u vojsci. Tako su si imućniji Rimljani mogli priuštiti konja i bolje oklope, dok si je običan građanin mogao priuštiti tek osnovnu zaštitu kao što je kaciga.

Glavna jedinica rimske vojske je legija. Sastojala se od deset kohorti; jedna kohorta od triju manipula, a manipul od dviju centurija. Legija je imala oko 6.000 vojnika, ali je u Cezarovo doba taj broj bio od 3.000 do 3.600 vojnika zbog toga što Cezar „prorijeđene“ legije nije dopunjavao, nego je stvarao nove. U vrijeme Cezara u vojni se sustav priključivalo sve više savezničkog konjaništva i svaka se legija imenovala brojem i imenom. Legije nisu imale zastave, nego samo bojne znakove. Znak za cijelu legiju je bio srebrni orao, kasnije zlatni. Bio je pričvršćen na visokoj motki i nalazio se u prvoj kohorti. Nosio ga je orlonoša, a njega su birali centurioni među najboljim borcima. Orlovi su se nalazili u taboru blizu zapovjednikova šatora. To je mjesto bilo sveto.⁵⁵

Kod Cezara je vladala jasna linija zapovijedi i znalo se tko je „gazda“ i tko je posljednji u lancu zapovijedanja koji izdaje naređenja. Samim tim su njegova frakcija i vojska bile jedinstvena politička i borbena struktura. Pored toga, legije pod Cezarovim zapovjedništvom su bile izvanredno borbenoiskusne i prokušane u mnogim ratnim situacijama, bile suočene i s mnogim klimatskim, zemljopisnim i drugim nedaćama za vrijeme ratova u Galiji, na Rajni i u Britaniji. Uz to, Cezarove legije su bile dobro uvježbane (osposobljene za brzo kretanje i

⁵³ P. Lisičar, *Grci i Rimljani*, str. 367.

⁵⁴ Isto, str. 369.

⁵⁵ J. Papak, *Cezar u Galiji*, str. 82.

manevriranje) i potpuno, do samoga kraja, odane Cezaru koji je uživao nemjerljiv zapovjednički autoritet. Disciplina Cezarovih trupa je bila na visokom nivou, čak i za ionako visoke rimske standarde. Cezar je mogao računati na kvalitetno i lojalno germansko, galsko i noričko konjaništvo.

S druge strane Cezar je odlično brinuo o svojim vojnicima (nagrade, odlikovanja i unapređenja su bila česta za sve one koji su se istakli, a vojni plijen se pravedno dijelio), a i s njima je dijelio i dobro i zlo i pokazivao da je spreman suočiti se s istim nedaćama i oskudicom kao i oni. Prema vojnicima je zadržao prijatan odnos, izbjegavajući pretjeranu zapovjednu aroganciju, radi čega su vojnici bili spremniji za teške bitke ali i da pomognu Cezaru u određenim finansijskim problemima (bili su spremni kreditirati obećanu dvostruku plaću do završetka rata). Takav stav je pokazivao i u verbalnom ophođenju s vojnicima, koje je uobičavao zvati „drugovima“, a ne vojnicima ili građanima. Cezarova vojska je bila i dobar primjer uzajamne solidarnosti, jer su se siromašniji suborci znali podupirati iz zajedničkog fonda. Rekrutna baza Cezarovih legija je uglavnom s područja Cisalpinske Galije i sjeverne Italije, pa je on dobro pazio i na ove krajeve.⁵⁶

Novaci prisežu na vjernost, a služe između 16 - 20 godina. Godišnja im je plaća 120 denara, a centurionima dva puta više. Cezar je svojim vojnicima udvostručio plaću. Osim toga, vojskovođa je dijelio darove i dopuštao vojnicima da plijene neprijatelja. Odlikovanja su se sastojala od metalnih narukvica, ogrlica i vijenaca. Kada bi se cijeli odred odlikovao, njegov bi bojni znak dobio odličje. Oružje legionarskog vojnika sastojalo se od mača, koplja, kacige, štita i oklopa. Pod oklopom je rimski vojnik nosio vunenu košulju, a preko njega kabanicu koju bi zakopčavao na desnom ramenu. Na nogama je nosio čizme. Hranio se pšenicom, a rjeđe mesom. Svakih 15 dana vojnik bi dobivao 17 mjerica žita. Sam bi mljeo to žito žrvnjem i onda ispekao kruh. Isluženi vojnik dobivao je novčanu nagradu ili neki skromni posjed.⁵⁷

⁵⁶ Salmedin Mesihović, *Orbus Romanvs*, Autorsko izdanje, Sarajevo 2015., str. 681.-682.

⁵⁷ J. Papak, *Cezar u Galiji*, str. 83.

5. Galski ratovi

Rimljani su došli do porječja rijeke Rhône u kasnom drugom stoljeću pr. Kr. Ono što su ubrzo shvatili jest da je područje sjeverno od njih naseljeno od strane Kelta.⁵⁸ Imajući na umu da su Rimljani vodili ekspanzionističku politiku bilo je teško za očekivati da se prije ili kasnije neće okrenuti prema Galiji. Nemilosrdan i oportunistički nastrojen Cezar trebao je bogatstvo i vojnu slavu kako bi se uspio držati bok uz bok s trijumvirima Pompejem i Krasom. Nije imao Pompejeve vojne uspjehe niti Krasovo bogatstvo, a upravljao je Ilirikom, Cisalpinskom i Transalpijskom Galijom. Zadaća mu je bila brinuti se za sigurnost ovih provincija, odnosno brinuti se za saveze i granice, a odobrenje za invaziju na Galiju od Senata nije imao.⁵⁹

Slika 3 - Galija u vrijeme Cezara

5.1. Prvi koraci u Galiji

Njegova prilika došla je 58. g. pr. Kr. Desetljeće prije, odnosno 70. g. pr. Kr. germansko pleme Suebi prešlo je Rajnu i naselilo se u Alzasu, odnosno sjeveroistočnoj Galiji. 10 godina kasnije pod vodstvom kralja Ariovista pobjeđuju Gale koji su bili poslani da ih protjeraju nazad

⁵⁸ S. James, *Exploring the World of the Celts*, str. 45.

⁵⁹ Isto, str. 124.

u Germaniju. Istovremeno, Dačani su porazili Kelte oko Dunava, uključujući i Boje, a zatim su sklopili savez sa Suebima.

Kada su Helveti (područje Švicarske) shvatili pod kakvom su prijetnjom, odlučili su se iseliti u Galiju. Cezar im je zabranio ulazak u teritorij Sekvana te je Senatu ovu migraciju predstavio kao ozbiljnu prijetnju za stabilnost Transalpinske Galije. Pojačao je svoju vojsku u regiji te je Helvete pri ulasku u Galiju dočekaao kod rijeke Rhône. Bitka kod Bibrakta odvila se 58. g .pr. Kr., a Cezar je sa svojim četirima legijama slomio većinu Helveta i njihovih saveznika te ih protjerao nazad prema Švicarskim Alpama. Iskoristio je ovu šansu kako bi uz pomoć pro-rimskih galskih vođa natjerao Senat da mu dopusti odlazak na sjever i upravo on bude „zaštitnik“ Gala.⁶⁰

5.2. Helveti kao prijetnja

Prema Cezaru, migracija Helveta na područje Galije bila je izravna opasnost za stabilnost središnje Galije, a samim time i za Rim i saveznike, iako sama Transalpinska Galija nije bila u opasnosti. Prema njegovim brojkama, oko četvrtina milijuna Kelta je poginula ili umrla od gladi prije nego što su se vratili na svoj teritorij.⁶¹

Zemlja koju su nastanjivali Helveti nije bila velika. Cezar tvrdi kako su oni držali da je njihova zemlja, koja se prostirala u dužinu 240.000 a u širinu 180.000 koraka, prema mnoštvu stanovnika i njihovoj slavi koju su izborili junaštvom u ratovima, za njih pretijesna. 61. g. pr. Kr. Helveti pod vodstvom Orgetoriga započinju planiranje i pripreme za masovnu migraciju prema jugozapadu. Razlozi za migraciju su dvojni. Cezar spominje Orgetorigovu ambiciju da zavlada Galijom, ali vjerojatniji razlog leži u uznemiravanju od strane germanskih plemena i nemogućnosti širenja na okolne zemlje zbog brdsko-planinskog područja. Orgetorig ubrzo pogiba, ali Helveti ostaju pri prvotnom planu migracije. Od 368.000 ljudi, što Helveta, što njihovih saveznika, preživjelih je bilo svega 110.000.⁶²

Prethodno spomenute 63. g. pr. Kr. Ariovist, poglavar Sueba i kralj Germana, pomaže Sekvanima i Arvernima protiv Heduanaca u bitci kod Magetobrigete, a zauzvrat od Sekvana 61. g. pr. Kr. dobiva dopuštenje da nastani jednu trećinu njihove zemlje svojim plemenom. 120.000 Sueba ubrzo su naselili taj dio zemlje. Potom im se pridružuje 24.000 Haruda, zbog kojih Ariovist traži od Sekvana dodatnu zemlju. Takve prilike zabrinule su Rim, ali i slobodna galska plemena, jer ukoliko Germani dobiju čvrsto uporište u zemlji Sekvana ništa ih neće spriječiti da

⁶⁰ A. Konstam, *Historical Atlas of the Celtic World*, str. 86.

⁶¹ S. James, *Exploring the World of the Celts*, str. 125.

⁶² J. Papak, *Cezar u Galiji*, str. 84.

u velikom broju prijeđu Rajnu i osvoje cijelu Galiju.

Senat je 59. g. pr. Kr. proglasio Ariovista „kraljem i prijateljem rimskog naroda“, stoga Cezar nije mogao proglasiti rat Suebima. Umjesto toga, Cezar je poslao izaslanike Ariovistu sa zahtjevom da ne smije više preseljavati svoje podanike preko rijeke Rajne u Galiju, potom da vrati sve taoce što su mu ih predali Heduanci te se obveže na mir s okolnim plemenima. U suprotnom, Cezar će osvetiti sve nepravde nanesene Heduancima. U odgovoru Ariovist uvjerava Cezara da će heduanski taoći biti sigurni sve dok oni budu nastavili plaćati godišnji danak, no zauzima stav da su i on i Rimljani osvajači te da Rim nema nadležnost nad njegovim postupcima. Cezar ubrzo saznaje da su Ariovistovi saveznici Harudi započeli napad na Heduance te da stanovništvo stotinu općina Sueba ubrzo namjerava prijeći Rajnu. S tim informacijama Cezar dobiva opravdanje koje mu je bilo potrebno za rat protiv Ariovista.⁶³

Cezar je sada imao izliku da maršira na sjever te napadne Ariovista i Suebe. Kako je već prije okupirao teritorij Sekvana i imao Heduance kao saveznike na istoku, granice Republike osigurane su utverdama. Sa svojom vojskom zaputio se u Alzas gdje je naposljetku porazio Suebe. Nakon što je proveo zimu u istočnoj Galiji, Cezar je načuo da među plemenima Belga postoji razjedinjenost. 57. g. pr. Kr. marširao je na sjeverozapad gdje se nalazilo 11 plemena Belga. Cezar je ova plemena pobjeđivao jedno po jedno, pa je rat dobio prije nego što su se plemena uopće uspjela udružiti. Iduće godine izbila je pobuna Veneta koji su se nalazili na području Bretanje. Cezar je za ove prilike morao izgraditi mornaricu čiju su posadu činili transalpinski Gali i rimski legionari. Dok su se Veneti oslanjali primarno na velike brodove, Cezar se oslanjao na svoje brže i okretnije ratne galije pomoću kojih ih je porazio. Uspostavivši kontrolu nad morem, otvara mu se prilika za slanje svoje vojske protiv ostalih plemena Belga koja su se nalazila u južnoistočnoj Britaniji.⁶⁴

5.3. Razdoblje pobuna

Cezar ponovno intervenira 57 g. pr. Kr. u sukobu unutar Galije. Maršira protiv Belga, koji su nastanjivali područje omeđeno današnjom Belgijom, a Cezar to navodi kao jednu trećinu cijele Galije. Na rat protiv Rima ih navode pojedini Gali te strah da će Cezar nakon osvajanja Galije napasti i njihovu zemlju. Cezar detaljno opisuje vojsku koju planiraju podići plemena Belga. Belovaci 60.000 vojnika, Suesioni 50.000, Nervi 50.000, Atrebatii 15.000, Ambiji 10.000, Morini, 25.000, Menapii 7.000, Kaleti 10.000, Veliokasi 10.000, Veromandi 10.000, Atuati 19.000 te Kondri, Eburoni, Cerosi i Kemani (zajedničkim imenom Germani) 40.000 vojnika.

⁶³ J. Papak, *Cezar u Galiji*, str. 85.-86.

⁶⁴ A. Konstam, *Historical Atlas of the Celtic World*, str. 87.

Ukupno 306.000 boraca. Ono što se krije iza te brojke jest razjedinjenost pojedinih plemena. Vojska tvorena od toliko različitih plemena nije bila organizirana i učinkovita poput jedinstvene rimske vojske.

Cezar je užurbanim maršom došao na granice zemlje Belovaka gdje se našao u pat poziciji s vojskom Belovaka i Suesiona. Naređuje Divicijaku da napadne s Heduancima zemlju Belovaka. Belgi, uvidjevši da su ih Heduanci napali s leđa te da mobilizacija u pojedinim plemenima traje presporo, odlučuju napustiti pat poziciju s Cezarom te se povući u obranu svojih domova. No, povlačenje je neorganizirano i Cezarova konjica ih uhvati u bijegu. Sutradan su Belovaci i Suseoni zatražili mir. Cezar je potom krenuo na Nerve, jedino preostalo pleme koje je predstavljalo opasnost. Njegova vojska je doživjela iznenadni napad u krvavoj bitci kod Sabisa, ali je vještinom, hrabrošću i znanjem ostvarila pobjedu. Cezar priznaje gubitak svih svojih stjegonoša, dok je većina njegovih centuriona poginula ili ranjena. On sam je bio prisiljen uzeti štit i osobno sokoliti svoje legije kojima je prijetilo opkoljavanje i sigurna pogibelj. Gotovo 60.000 Nerva izgubilo je život. Prema preživjelima je Cezar bio milostiv te je čak naredio njihovim susjedima da ih ne smiju napadati.⁶⁵

Nezadovoljstvo među pokorenim Galima je ubrzano raslo zbog sveopće rimske prisutnosti te Cezarovog ponašanja kao gospodara Galije. Manji ustanci su pratili Cezara od početka ratovanja 58. g. pr. Kr., ali niti jedan do tad se nije mogao usporediti s velikim ustankom u zimu s 54. na 53. g. pr. Kr. Malo pleme Eburona, koji su spominjani u kampanji protiv Belga iako nisu izravno sudjelovali u sukobu, nakon poraza većih plemena Belga preuzimaju primat u otporu Rimljanima među tim narodom. Pod vodstvom Ambioriga, Eburoni su u potpunosti uništili petnaest rimskih kohorta pod vodstvom legata Kvinta Titurija Sabina i Lucija Aurunkuleja Kote. Do te pobjede Ambiorig dolazi lukavstvom. Uvjerio je spomenute legate da on nipošto ne započinje pobunu protiv Cezara, jer ga sam nikako ne može pobijediti, već da je morao napasti zimovnik zbog ogromne germanske vojske koja je prešla Rajnu te se zaputila u njegovu zemlju. Nakon dugog vijećanja, legati ipak odluče izvesti vojsku iz zimovnika te se uputiti Labijenu. Čim su napustili zimovnik Germani su ih uhvatili u zasjedu. Nekoliko vojnika se uspjelo vratiti u zimovnik gdje su u bezizlaznoj situaciji izvršili samoubojstvo. Veoma malen broj našao je spas u bijegu. Kad su se vijesti o porazu rimske vojske pročule, pobuna se rasplamsala na cijelu Galiju. Gali su odmah potom napali još dva rimska zimovnika, no Cezar ih je brзом reakcijom spasio od sigurne pogibelji. Za to se vrijeme ogromna vojska Gala počela skupljati pred Labijenovim taborom. Iako brojčano inferiorniji, Labijen je naredio svojim četama

⁶⁵ J. Papak, *Cezar u Galiji*, str. 87.

napad na Gale tj. na njihovog poglavara Indutiomara, jer je pravilno pretpostavio da će se Gali raspršiti ako im ubije zapovjednika. Napad uspijeva te su se preostale čete razile.⁶⁶

5.4. Vercingetoriks i opsada Alezije

Otpor Belga, a pogotovo Eburona pod vodstvom Ambioriksa, pomogao je rasplamsavanju duha otpora u Galiji u zimi između 53. i 52. g. pr. Kr. Politička previranja u Rimu dali su Galima daljnji razlog za nadu da se mogu riješiti svojih osvajača. Velika većina Gala je sudjelovala u pokretu otpora, a rijetki su ostali na strani Rima, pa tako čak i Heduanci za koje se smatralo da su veliki saveznici Rima. Vercingetoriks je vjerovao kako je za pozitivan utjecaj na

Slika 4. - Vercingetoriks

moral najpametnije napasti neprijatelja na njegovom teritoriju, pa je tako njegov prvi potez bio napad na Transalpinsku Galiju, blizu Narbone. Ova taktika bila je zadužena primarno za odgađanje veće bitke, a on se nadao kako će se sukobiti sa Cezarom na jugu dok je ostatak rimskih legija brojčano nadjačan u srednjoj i sjevernoj Galiji. Ipak, Cezar je bio prebrz te je samo protutnjao provincijom i potjerao napadače, a ubrzo nakon toga je i kroz snježne planine prošao u Galiju.⁶⁷

Cezarov opis opsade Alezije potvrđen je od strane arheoloških dokaza. Sustav utvrda s kojima je okružio Aleziju bio je dugačak čak 22 kilometra. Njegova vojska sagradila je više logora i tabora koji su bili dobro osigurani, s unutrašnjim drvenim zidinama pojačanim tornjevima i okruženi zamkama i rovovima. Plutarh je zapisao da je u Galskim ratovima poginulo oko milijun ljudi, a još milijun je završilo u roblju. Cijela zemlja bila je gotovo u potpunosti opljačkana kako bi Cezar mogao financirati svoje daljnje ratovanje, a nakon aneksije alpskih plemena od strane cara Augusta, nezavisnost Gala zauvijek je prestajala postojati.⁶⁸

⁶⁶ J. Papak, *Cezar u Galiji*, str. 90.-91.

⁶⁷ S. James, *Exploring the World of the Celts*, str. 126.

⁶⁸ Isto, str. 127.

Na početku svojih osvajanja u Galiji Cezar je mogao računati na nesložna plemena koje je bilo lagano pokoriti, ali kako je vrijeme odmicalo pokret otpora jačao je sve više i više. Tako je 52. g. pr. Kr. Vercingetoriks, princ Arverna, okupio galske pobunjenike oko sebe. Za razliku od ostalih vođa, Vercingetoriks je bio izrazito proračunat i strateški potkovan što je bilo impresivno za njegove godine (za vrijeme opsade bilo mu je trideset godina). Cilj mu je bio prekinuti Cezarove linije opskrbe kako bi ga manjim napadima na rimske patrole i predstraže natjerao na reakciju. Cezar je morao dokazati kako i dalje ima rat u Galiji pod kontrolom, pa je uz pomoć svojih saveznika obranio Transalpinsku Galiju od pobunjenika. Vercingetoriks reagira politikom spaljene zemlje te je pozvao svoje saveznike da unište sve slabije utvrde kako Rimljanima ne bi ostavili utvrđene položaje.⁶⁹

Vercingetoriks je bio izrazito realan te je znao kako Gali u otvorenoj bitci nemaju previše šanse protiv uvježbanih i bolje opremljenih rimskih legija. Primjenio je gerilski način borbe, napuštajući utvrđene pozicije i veće sukobe. Ovakav način borbe bio je potpuna suprotnost svemu u što je keltski ratnik vjerovao, ali bez promjene u strategiji Galija je bila osuđena na propast. Politika spaljene zemlje je zakazala kada je pleme Biturga odbilo uništiti svoje sjedište. Cezar je slomio otpor gdje je poginulo oko 40,000 stanovnika, a zatim je uslijedila bitka kod Gergovije gdje su se Gali uspjeli obraniti.⁷⁰

Cezar piše kako je na Gergoviju krenuo sa šest legija. Bitka je trajala par dana, a sama lokacija ga je spriječila da grad zauzme odmah (grad je bio na dosta visokom brijegu), pa je cilj bio okružiti ga, ali ovo nije mogao sve dok nije imao redovnu opskrbu hranom. Kada je vidio Vercingetoriksov raspored trupa na cijelom obzoru oko grada odlučio je u okrilju noći zauzeti brijeg koji bi Galima presjekao pristup vodi. Sam brijeg je bio slabo utvrđen od strane Gala, svega manji tabor, te je nakon zauzimanja rovovima povezan sa Cezarovim kampom. Cezar je kod Gergovije izdan od strane jednog dijela svojih saveznika Heduanaca te je izgubio bitku.⁷¹

Ovo je bio prvi važniji Cezarov poraz nakon kojeg se okrenuo prema Transalpinskoj Galiji kako bi reorganizirao vojsku. Vercingetoriks ovdje čini veliku grešku, te s Rimljanima ulazi u izravan sukob, pa njegova konjica biva poražena od strane germanskih plaćenika. Uslijedilo je povlačenje u utvrdu Aleziju, a nedugo nakon toga Cezar počinje s opsadom Alezije. On postavlja ratne strojeve i stvara dvije obrambene linije, okružujući utvrdu u dva smjera,

⁶⁹ A. Konstam, *Historical Atlas of the Celtic World*, str. 88.

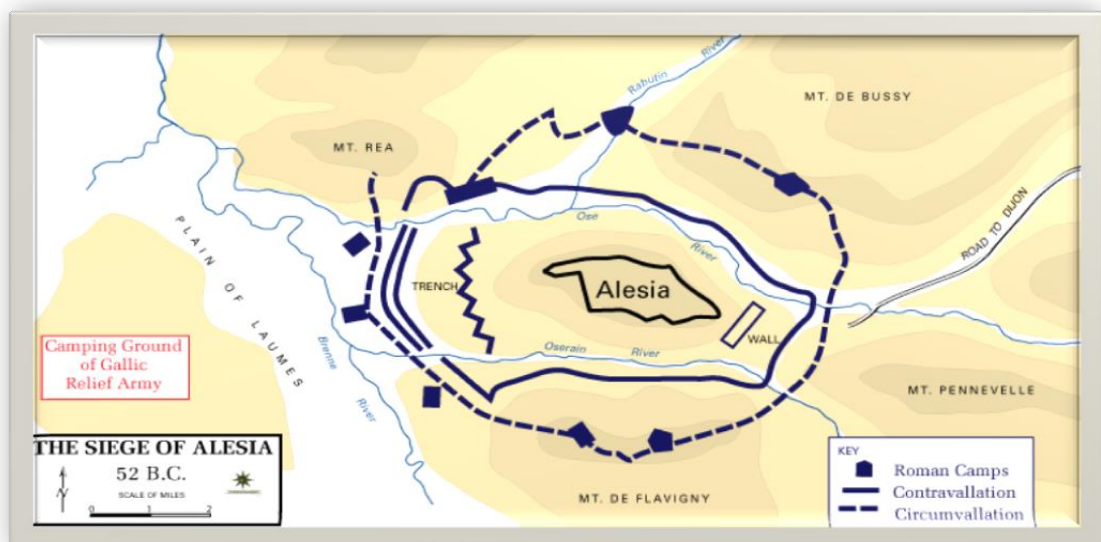
⁷⁰ Isto, str. 89.

⁷¹ Julije Cezar, *Gaelic Wars*, William Heineman, London 1917., str. 431.-455.

prema van, ali i prema unutra. Postavlja svojevrsno „minsko polje“ kolaca i klinova te kopa rovove.⁷²

Zbog položaja Alezije, Cezar shvaća kako je jedini način za pobjedu potpuna opsada grada. Prije nego što je grad stigao okružiti, Vercingetoriks je poslao svu konjicu da se vrati svojim plemenima kako bi im objasnili što se zapravo događa u Aleziji i u kakvoj opasnosti je cijela Galija. Kako je računao da ima dovoljno pšenice za trideset dana, naložio je da se sve prebaci u zapovjedništvo, te izdao naredbu kako će biti ubijeni svi koji se ne pridržavaju pravedne podjele hrane. Cezarove obrambene linije su se sastojale od ogromnog sustava već spomenutih rovova, ali i palisada, utvrda i tornjeva.⁷³

Nakon mjesec dana, Vercingetoriks iz Alezije šalje van žene i djecu nadajući se da će ih Cezar pustiti, ali on im zabranjuje prolaz, te oni pogibaju između dviju sukobljenih strana. Nakon dugog čekanja, dolazi galska vojska čija je zadaća probiti obrambenu liniju Rimljana istovremeno s Vercingetoriksom, te na taj način stvoriti koridor kroz koji će populacija Alezije biti evakuirana. Cezarova vojska je pretrpila tri žestoka napada, ali kako ni nakon toga obrambena linija nije popustila, Gali se povlače. Vercingetoriks shvaća da mu vojsci prijete smrt od gladovanja, te jaše do Cezarovog kampa i predaje se. Ovo je bio posljednji pokret otpora u Galiji. Cezar s vremenom osvaja preostale gradove i konsolidira rimsku moć, a „slobodna Galija“ prestaje postojati, te jedini bastion keltske civilizacije ostaje Britanija.⁷⁴

Slika 5.- Opsada Alezije

⁷² A. Konstam, *Historical Atlas of the Celtic World*, str. 89.

⁷³ J. Cezar, *Gaelic Wars*, str. 477.-487.

⁷⁴ A. Konstam, *Historical Atlas of the Celtic World*, str. 89.

6. Rimljani u Britaniji

Vrlo je vjerojatno da je Cezar razmišljao o ekspediciji u Britaniju još dok se borio u Bretanji. Prva ekspedicija 55. g. pr. Kr. naišla je na žestoki otpor od strane plemena u okolici Kenta, a brojne oluje su im ometale komunikacije s kopnenom Europom, nakon čega je ekspedicija otkazana. Naredne godine Rimljani se vraćaju, te se probijaju do rijeke Temze gdje se sukobljavaju s plemenima ujedinjenim pod vodstvom Kasivelauna, a nakon pobjede, Cezar se vraća u Galiju. Razloga za povratak u Galiju bilo je više; pa se tako navodi ogroman problem komunikacije između Britanije i Galije, a i sve veća protivljenja Gala rimskoj vlasti.⁷⁵

Cezar je u Britaniji najveći otpor imao u vidu plemenskog saveza na čelu s Kasivelaunom. Da njegova utvrda nije bila izdana iznutra pitanje je kako i kada bi se Cezar sa svojom vojskom vratio u Galiju.⁷⁶

Car Klaudije je 43. g. pr. Kr. odlučio ojačati rimski utjecaj u Britaniji, pa je tako sa četiri legije, koje je vodio Aulo Plaucije krenuo preko Britanskog kanala. Vojska je bez većeg problema izvojevala pobjede u dvjema bitkama, te ubrzo stigla do južne obale Temze gdje se i utvrdila. Čamcima su prešli Temzu i na području današnjeg Londona izgradili još jednu utvrdu i čekali pojačanja i opskrbu. U kolovozu iste godine vojsku posjećuje Klaudije te pod njegovim vodstvom Rimljani osvajaju okolna područja, nakon čega se dobar dio keltskih vođa predaje caru.⁷⁷

Rimljani se zatim dijele na tri različite grupe; legija *XX Valeria* ostaje u Colchesteru, *II Augusta* odlazi na zapad, a *XIV Gemina* i *IX Hispania* marširaju na sjeverozapad. U narednih par godine ove legije osvajaju oko 20 gradova i većih naselja, te osvajaju otok Wight. Najveći uspjeh rimske vojske bilo je osvajanje jedne od najvećih utvrda željeznog doba, Maiden Castle u Dorsetu. Arheolozi su pronašli brojne ostatke koji uključuju katapulte i ostale opsadne sprave. Do 47. g. p. Kr. Rimljani su konsolidirali svoju vlast u Britaniji koja se protezala od rijeke Severn do rijeke Humber. Narednih 12 godina padali su dijelovi južno od Walesa, te su redom u borbi pobjeđivali plemena Briganta, Silura i Ordovika. 59. g. Svetonije je poveo dvije legije u sjeverni Wales kako bi ugušio posljednje ostatke keltskih pobunjenika, te je u dvogodišnjoj kampanji bitno smanjio broj keltskih utvrda i masakrirao druide na otoku Mona (Anglesey).⁷⁸

⁷⁵ A. Konstam, *Historical Atlas of the Celtic World*, str. 88.

⁷⁶ S. James, *Exploring the World of the Celts*, str. 128.

⁷⁷ A. Konstam, *Historical Atlas of the Celtic World*, str. 90.

⁷⁸ Isto str. 91.

Iceni su bili pleme u istočnom dijelu Britanije (današnji Norfolk i Suffolk). Nakon invazije Britanije 43. g. Iceni su sklopili savez Rimljanima, te dobili jamstvo kako će njihova zemlja biti zaštićena i pošteđena od uništenja. U narednim godinama i raspoređivanjima po Britaniji, u Colchesteru je ostao izrazito mali garizon vojnika, te je radi straha uslijedilo razoružavanje Ikena. Ovo je posebice zasmetalo keltskim ratnicima, a nakon puča, na vlast dolazi kralj Prasutag. On obnavlja svoj savez s Rimljanima, ali je vodio politiku koja nije bila pro-rimska kao politika svoga prethodnika što je dodatno smetalo Rimljanima. Nakon njegove smrti, Svetonije se pribojavao kako bi Iceni mogli stvarati dodatne probleme, pa je tako odlučio nasilno aneksirati njihove krajeve i uspostaviti svoje administratore kako bi održavali rimski zakon. Ovo je razjarilo Icene, te nakon javnog bičevanja kraljice Budike, koja je jednom prilikom javno kritizirala Rimljane, dolazi do prave pobune. Budika ubrzo postaje simbol otpora, a povjesničar Dion Kasije je kasnije opisuje kao „visoku, strašnu i podarenu snažnim glasom. Njena crvena kosa protezala se do koljena, te je nosila kitnjast zlatni torkves, višebojnu haljinu i raskošan plašt učvršćen brošem. Nosila je dugačko koplje, te izazivala strah u svakome tko ju je pogledao.“⁷⁹

Slika 6. - Kraljica Budika

Trinovanti su se pridružili Icenima, te su zajedno krenuli na jug, prema Colchesteru. Kako je rimski guverner i ostatak legije bio raštrkan po Britaniji grad je ubrzo pao. Jedan dio Rimljana se po dolasku Kelta sakrio u Klaudijevom hramu. U samome gradu živjeli su većinom bivši

vojnici sa svojim obiteljima pa je tako većina populacije (koja se nije skrila u Klaudijevom hramu), od oko 3,000 ljudi, bila ubijena. Ubrzo je spaljen i hram, a oko 2,000 legionara i konjanika iz legije *IX Hispania* upada u zasjedu na putu prema Colchesteru. Svega dio konjice preživljava i bježi, jednako kao i dobar dio rimskih civila u okolici.

⁷⁹ A. Konstam, *Historical Atlas of the Celtic World*, str. 92.

Kako su padala naselja tako je sve više i više civila bježalo natrag u Galiju, šireći vijesti o keltskim zvjerstvima. Kada je do Svetonija došla vijest o ovome ustanku, on skuplja vojsku od oko 10,000 legionara i 4,500 rezervista iz triju legija, te maršira prema današnjem Londonu. Nakon serije borbi uzduž rimske ceste Watling Street, Svetonije stiže u London prije Budike, ali odmah se povlači prema sjeveru. Prema pisanju Tacita, on je odlučio spasiti cjelokupnu situaciju žrtvovanjem jednog grada. Budika je zatim napala grad i masakrirala lokalno stanovništvo prije nego što je odlučila marširati na sjever. U blizini današnjeg Lichfielda, Svetonije je dočekaio njenu vojsku i iako poprilično brojčano inferioran uspio je izvojevati pobjedu pomoću pametnog korištenja okolnog terena. Pobuna se raspala, a Budika si je oduzela život.

Ova pobuna je Rimu poslužila kao upozorenje, te je u provinciju premješten dio vojske iz Germanije. Dok su se legionari osvećivali lokalnim plemenima, poduzimali su se koraci kako do ovakvih pobuna više nikada ne bi došlo, a Svetonije je pozvan natrag u Rim. Narednih godina, situacija se smirila zbog vođenja blaže politike od strane Rimljana, a južna Britanija je postala većinom mirna provincija gdje su protekli sukobi između plemena zamijenjeni s trgovinom.⁸⁰

Slika 7. – Provincija Britanija

Dva desetljeća nakon pobune kraljice Budike, guverner Agrikola odlučio je proširiti granice provincije na sjever. Tako su mu se na putu našli Kaledonci, koji su se smatrali posljednjim slobodnim keltskim narodom. Bitka kod Mons Graupiusa bila je najsjevernija točka rimskog osvajanja u Škotskoj. Iako su Kaledonci bili poraženi, oni nikada nisu bili pokoreni od strane Rimljana. Nakon pobune u sjevernoj Britaniji 117. g. car Hadrijan je sam poželio doći i vidjeti kakva je trenutno situacija u provinciji. Nakon uvida dao je sagraditi veliku utvrđenu liniju od Wallsenda na rijeci Tyne do Bownessa. Hadrijanov zid bio je kolosalan projekt tadašnjeg inženjstva, ali nakon što je bio završen, prestale su sve pljačke sa sjevera. Danas, ovaj

⁸⁰ A. Konstam, *Historical Atlas of the Celtic World*, str. 93.

zid stoji kao svjedok velike vojne moći Rima tadašnjeg doba. Dvadeset godina kasnije sagrađen je i Antoninov zid od Fortha do Clydea, no on je bio sagrađen samo od drveta.⁸¹

⁸¹ A. Konstam, *Historical Atlas of the Celtic World*, str. 95.

7. Romanizacija

Galija se dosta sporo privikavala na rimski način života, činjenica neupitno vezana za brojne građanske ratove koji su harali Rimom u to vrijeme. Svakako nije pomagalo ni 400,000 zlatnika godišnjeg danka. Doduše, za vrijeme Augusta romanizacija se podosta ubrzala. Gradovi su procvjetali, pogotovo na jugu. Tradicionalni načini stjecanja moći (ratovi i pljačka) bili su zabranjeni rimskim zakonom. Rimske vlasti su ohrabrivale Kelte aristokrate da prihvate mediteranski način života aristokracije, pa su tako oni umjesto oružja i zlatnog nakita svoje statusne simbole sada stjecali u vidu kvalitetne arhitekture.⁸²

Sama romanizacija se odvijala kroz autoritativno vladanje. Usvojeni su pravni statuti, urbanizacija, integracija provincijalne elite, porezni sustav koji je doveo do registracije i pregleda parcela, raznorazne prohibicije (druidizam i ljudsko žrtvovanje), itd. Kako je već spomenuto, aristokracija je bila poticana da živi kao stanovnici Rima i to je, u kombinaciji s činjenicom da je ekonomija prije svega vezana uz veće gradove, dovelo do toga da su ljudi sve više i više migrirali u gradove. Jednom kad je postala rimska, Galija više nikada nije preispitivala svoju integraciju s Rimom. Sam Rim nikada nije pokušavao zatrti sva keltska svojstva u Galiji. Iako je proces asimilacije i integracije bio različit od regije do regije, uživali su podršku društvene elite. Jedan od primjera je svakako *Tour Magne* (veliki toranj) u Nimesu (Nemasus). Toranj, koji je jedan od simbola Galije, sagrađen je za vrijeme Augusta od strane romaniziranih Gala u čast caru.

Jednako tako, prema nekim nalazima, vidi se kako su neki dijelovi Galije i dalje koristili svoj kalendar. *Tabula Peutingeriana* pokazuje kako se od Lyona, pa nadalje računalo u ligama (*leaugae*), a ne u miljama kako je propisano od strane Cezara. Sami podaci dosta su složeni, pa je nemoguće iščitati koji se sustav konkretno koristio. Cezar je zaključio kako je Gale moguće asimilirati i po pitanju vjere, a to je vidljivo kroz raznorazne prikaze keltskih i rimskih bogova u antičkom stilu. Romanizacija je, jednako tako, pripomogla u razvoju novih kultura. Time se na romanizaciju Galije može gledati kao na tipični primjer uspješne asimilacije. Iako ne možemo preispitivati psihologiju svakog Gala ponaosob (pogotovo ne one iz siromašnijih krugova), uz materijalne dokaze možemo zaključiti da je rimska praksa svakako podilazila njihovom načinu života. Galima je bila potrebna jaka autonomija unutar njihovih teritorija, te jaka ličnost koju su mogli slijediti, a u Cezarovim nasljednicima su ih imali.⁸³

⁸² S. James, *Exploring the World of the Celts*, str. 134.

⁸³ Christian Goudineau, *The Romanization of Gaul // The Celts* /uredili Sabatino Moscati, Otto Hermann Frey, Venceslas Kruta, Barry Raftery, Miklós Szabó. Bompiani, Milano 1991., str.509.-512.

U Britaniji su Rimljani uveli sustav jako sličan onome u Galiji. Područje pod Rimom postalo je provincija s guvernerom u Londonu, a većina Britanije podijeljena je na *civitates*. Rimska vlast dovela je do visoke stope urbanizacije, a kako bi se potaknula romanizacija osnivane su i kolonije. Domaća aristokracija brzo je prilagođena novoj hijerarhijskoj strukturi provincija i *civitas*, a njihov stil života je romaniziran. Građani su jednako tako uživali u prinovima iz rimskog urbanog života, poput toplica, amfiteatara i akvedukata. Antičke skulpture, zidni ukrasi i mozaici su jednako tako uvedeni, ali osobni ukrasi s motivima kulture La Tène su i dalje ostali popularni.

Ove promjene nisu bile toliko drastične na selu, gdje je živjelo oko 95% populacije Britanije. Ekonomski napredniji jug je tako imao veliki porast u gradnji velikih farmi i vila, pogotovo u 4. stoljeću, ali na zapadu i sjeveru tehnike poljoprivrede i gradnje su ostale nepromjenjene. Rimljani su jednako tako uveli i imperijalni kult te su protjerivali druide jer su, prije svega, bili politički protivnici, međutim domaći keltski kultovi su i dalje cvjetali. Granica provincije se stabilizirala u 2. stoljeću uzduž Hadrijanovog zida. Unatoč povremenim sukobima sa sjevernim plemenima, trgovina sa sjeverom se veliku većinu vremena obavljala bez većih problema. Irska je, recimo, očuvala kasnu kulturu La Tène. Književni izvori nam govore o trgovini između rimske Britanije i Irske, ali tamo nije pronađeno previše predmeta rimske izrade.⁸⁴

⁸⁴ John Haywood, *The Historical Atlas of the Celtic World*, str. 84.

8. Zaključak

Uzimajući u obzir ovdje iznesene podatke, možemo zaključiti kako su Kelti kao narod imali potpuno različito društvo od rimskog. Na liberalnosti njihovog društva, a pri tome mislim na slobodu žena i odnos između staleža, bi im mogle pozaviditi neke zemlje našega vremena, pa samim time nije ni čudo što su Rimljani na njih gledali kao nastrane barbore. Jednako tako je očito da Kelti nisu bili zloban narod te da su zapravo, uz složenost koju je njihovo društvo predstavljalo ostalim antičkim narodima, bili poprilično jednostavni. U neku ruku njihov pogled na ratnike je ono što ih je na kraju djelomično i koštalo slobode, jer ako prvi juriš ne bi uspio, ratnici su najčešće bježali. Samo bježanje je imalo lančanu reakciju jer ratnici se ne bi imali čime podičiti, a međusobno hvalisanje, obračuni i gozbe su bili srž keltske svakodnevnice. Ako nema uspjeha nakon prvog juriša, nema straha od Kelta, a upravo to je ono što im je većinom donosilo pobjedu u rekordnom roku. Naravno, ovo nije jedini razlog zašto su pali pred Rimom. Disciplina, (manjak) strategija, (ne)opremljenost vojske, potkupljivost plemenskih vođa; sve su to čimbenici koji su omogućili relativno brzo osvajanje njihovog teritorija. Sam Cezar je u cijeloj Galiji jednakog sebi donekle pronašao samo u Vercingetoriksu, a i njega je u suštini s lakoćom pobijedio. Iako je Cezar u svome djelovanju pokazao kako je uistinu jedan od najvećih vojskovođa u povijesti, moramo uzeti u obzir kako su svi ovi čimbenici zapravo razlog zašto nikada nije postojala velika država Kelta, te samim time da je pitanje vremena kada bi ih osvojio netko tko je imao nešto što Kelti nisu, a to je viziju. Ipak, svojim migracijama, društvom, samom pojavom, ostavili su neizbrisiv trag na karti Europe, a njihova civilizacija i ostavština nikada nije bila zatrta, te živi još i danas.

9. Popis priloga

Slika 1. – Rasprostranjenost Kelta

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/a/ab/Celts_in_III_century_BC.jpg/330px-Celts_in_III_century_BC.jpg

Slika 2. – Gaj Julije Cezar

<http://povijest.hr/wp-content/uploads/sites/2/2016/07/foto-profimedia-1458065225-864547.jpg>

Slika 3. – Galija za vrijeme Cezara

<https://qph.ec.quoracdn.net/main-qimg-5f29f7fb0d0c0c3090d97822d4592a8c-c>

Slika 4. – Vercingetoriks

<http://4.bp.blogspot.com/-BZLv8S7qMa4/UTI4Z3rDvtI/AAAAAAAAHZw/iYvPvh-pBnI/s1600/vercingetorix.jpg>

Slika 5. – Provincija Britanija

http://www.savonanews.it/typo3temp/pics/b_eb9cd696cf.jpg

Slika 6. – Kraljica Budika

<https://sites.psu.edu/womeninhistory/files/2016/10/boudica-1f2z63t.jpg>

Slika 7. – Opsada Alezije

http://www.thecivilengineer.org/images/Manager/mschiavo/siege_of_alesia.png

10. Popis literature

1. Cezar, Julije, *Gaelic Wars*, William Heineman, London 1917.
2. Cunliffe, Barry, *The Ancient Celts*, Penguin Books, Oxford 1999.
3. Dougherty, Martin J., *Celts – The History and Legacy of one of the Oldest Cultures in Europe*, Amber Books, London 2015.
4. Goudineau, Christian, *The Romanization of Gaul // The Celts/* uredili Sabatino Moscati, Otto Hermann Frey, Venceslas Kruta, Barry Raftery, Miklós Szabó. Bompiani, Milano 1991.
5. Green, Miranda J., *Exploring the World of the Druids*, Thames & Hudson, London 1997.
6. Haywood, John, *The Historical Atlas of the Celtic World*, Thames & Hudson, London 2001.
7. James, Simon, *Exploring the World of the Celts*, Thames & Hudson, London 1993.
8. Konstam, Angus, *Historical Atlas of the Celtic World*, Mercury Books London, London 2003.
9. Lisičar, Petar, *Grci i Rimljani*, Školska knjiga, Zagreb 1971.
10. Mesihović, Salmedin, *Orbus Romanvs*, Autorsko izdanje, Sarajevo 2015.
11. Papak, Josip, *Cezar u Galiji // Lucius - Zbornik radova Društva studenata povijesti »Ivan Lučić-Lucius« sv.21/2016./* uredili Mateja Maljuga i Mateo Bunoza, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2016.
12. Sharkey, John, *Celtic Mysteries - The Ancient Religion*, Thames and Hudson, London 1997.
13. Szabó, Miklós, *Mercenary Activity // The Celts/* uredili Sabatino Moscati, Otto Hermann Frey, Venceslas Kruta, Barry Raftery, Miklós Szabó. Bompiani, Milano 1991.